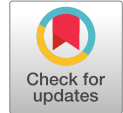

Anadolu Selçuklu Mimarisinde Kubbe Madalyonları

Dome Medallions in the Anatolian Seljuk Architecture

Alper Altın¹

¹ Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Nevşehir, Türkiye

Öz

Kültürel etkileşimi özgün yorumuyla harmanlayan Selçuklular mimari birikimlerini Anadolu'ya aktarırken tecrübelerinden ve geleneklerinden yararlanmışlardır. Farklı amaçlar için inşa edilen yapılarda bazen yapının kendisine bazen de mimari elemanlarına vurgu yaparak kimliklerini yansıtmışlardır. Selçuklu kimliği taşıyan mimari birimlerden biri de kubbeler olmuştur. Kendine özgü formu ve süslemesiyle ön plana çıkan Selçuklu kubbeleri yapıların üzerini örtmekle kalmamış, ferah bir alan sağlayarak mekanları taçlandırmıştır. Taş veya tuğla gibi malzemelerle inşa edilen kubbelerde özellikle merkez vurgusu dikkat çekmektedir. Kubbelerin göbekleri bazen aydınlık fenerleriyle bazen de madalyonlarla donatılarak görkemli hale getirilmiştir. Çalışmamızda Anadolu Selçuklu mimarisindeki madalyonlu kubbeler ele alınmış, yok olmaya yüz tutmuş olan madalyonların tanıtılması amaçlanmıştır. Bu kapsamda Anadolu Selçuklu mimarisinde günümüze gelebilen yirmi iki kubbenin madalyona sahip olduğu saptanmıştır. Örneklerin genel fotoğrafları ile birlikte madalyon fotoğraflarına yer verilmiştir. Fotoğrafların yanı sıra kubbelerin ve madalyonların çizimleri yapılarak aslı durumları verilmeye çalışılmıştır. Büyük oranda hasar görmüş olanların bakiyelerinden yararlanılarak rekonstrüksiyonu yapılmıştır. Bu örnekler dışında yeri belli olan ancak günümüze gelemeyen madalyonlu kubbeler de değinilmiştir. Değerlendirme bölümünde madalyonlar, işlevsel ve estetik açıdan ele alınmış, Türk-İslam mimarisindeki yeri ve önemi üzerinde durulmuştur. Son olarak madalyonların sembolik anlamları tahlil edilmiştir.

Abstract

The Seljuks, who blended cultural interaction with their original interpretation, benefited from their own experiences and traditions while transferring their architectural knowledge to Anatolia. Seljuk domes, which stand out with their unique form and ornamentation, not only covered the buildings, but also crowned the spaces by providing a spacious area. In domes built with materials such as stone or brick, the emphasis on the center draws attention. In our study, the domes with medallions in the Anatolian Seljuk architecture were handled and it was aimed to introduce the medallions that were about to disappear. In this context, it has been determined that twenty-two domes in the Anatolian Seljuk architecture that have survived to this day have medallions. General photographs of the examples and photographs of the medallions are included. Reconstructions were made by using the remains of those that were severely damaged. Apart from these examples, domes with medallions, whose location is known but which have not survived to this day, are also mentioned. In the evaluation section, medallions are discussed in terms of function and esthetics, and their place and importance in Turkish-Islamic architecture are emphasized. Finally, the symbolic meanings of the medallions are discussed.

Anahtar Kelimeler Anadolu Selçuklu Mimarisi • Kubbe • Madalyon • Çini Mozaik • Tuğla Süsleme

Keywords Anatolian Seljuk Architecture • Dome • Medallion • Tile Mosaic • Brick

“ Atıf | Citation: Altın, Alper, . "Dome Medallions in the Anatolian Seljuk Architecture". *Türkiyat Mecmuası-Journal of Turkology*, 35, 2 (2025): 452-489. <https://doi.org/10.26650/iuturkiyat.1640984>

© This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

© 2025. Altın, A.

✉ Sorumlu Yazar | Corresponding author: Alper Altın alperaltin@nevsehir.edu.tr

Extended Summary

The early Turkish-Islamic states preferred mudbrick or brick, materials readily available from nature, for the construction of their monuments. Brick, which is more durable than mudbrick, led to changes in Islamic monuments in terms of construction, form and ornamentation, making it possible to build monumental structures. In early Turkish-Islamic architecture, brick was used not only in load-bearing structures but also in roofing systems. The lightweight nature of the brick enabled the covering of large openings with domes. Monumentality and esthetics are combined in the domes. In this period, domes were designed with single or double shell. While a single-shell domes were handled in a simple structure, double-shell domes had a more technical structure. In double-shelled domes, a gap was created between the inner and outer layers, and this structural feature not only insulated the building but also gave it an imposing appearance. In addition, the bricks were stacked with various masonry techniques, making it possible for each dome to be uniquely designed. In the Qarakhanid architecture, one of the early Turkish-Islamic states, domes were generally designed in a hemispherical form on the inside and a slightly narrowed and tapering form on the outside. The pointed dome form in the Qarakhanid buildings became traditional in the region and was continued in the Great Seljuk architecture.

The Seljuks made the lands under their sovereignty prosperous by equipping Anatolia with many architectural works. Anatolian Seljuk architecture came to the forefront not only with its magnificent works but, also with the unique character of each of the building elements that make up these works. Seeking to create closed, large, and spacious interiors, the Seljuks made effective use of domes in their architecture, combining formal and esthetic harmony in their design. The Anatolian Seljuks generally preferred brick for dome construction, favoring traditional and lightweight materials. Although brick was the primary material, stone domes were also found. The Seljuk domes were constructed with various masonry techniques that emphasized the simple beauty of the material. Therefore, they did not need to plaster the dome surface. The plastered surfaces seen on some Seljuk domes today are later additions. In Seljuk structures, ornate domes are found in various structures, such as mosques, masjids (small mosques), tombs, and madrasas (theological schools). The tradition of decorating domes with tiles was a characteristic of Seljuk architecture. The most striking element of the dome tiles is undoubtedly the medallions placed in the center. In this study, only 22 surviving examples of medallions placed in the dome center from the Seljuk period were identified. Eight of the examples are located in masjids, eight in mosques, five in tombs and one in a madrasa. Two of the medallion domes are made of stone, while the remaining 19 are made of brick. In stone domes, the same material was used for the medallion in the center, while tile mosaic medallions were preferred in brick domes. Only in the example of the second arch of the central section of the Amasya Gök Medrese Mosque is it arranged in a dodecagonal structure, in the example of the third arch it is arranged in a decagonal structure, and in the examples of the fifth arches of the eastern and western sections it is arranged in a hexagonal structure.

Dome medallions feature calligraphic, floral, and geometric ornamentation. Figure ornamentation is not encountered in any of the examples. While some medallions use a single decorative style, others combine multiple styles. Thirteen medallions display geometric decoration, and one features solely calligraphic ornament. Six medallions combine two decorative styles: three feature geometric and floral ornamentation, and the other three combine geometric and calligraphic elements. Only two examples utilize all three decorative styles. In nine of the medallions, the composition is perfect. Some of them have been restored and their integrity has been ensured. Seven medallions have suffered significant damage, though their original design can still be discerned, albeit with some defects and deficiencies. Three of them are partially destroyed. In the partially destroyed medallions, only fragments that may give clues about the composition remain. Reconstruction was attempted based on these fragments. Finally, the three medallions have been destroyed. Most of the surviving Seljuk domes have been renovated or repaired. Therefore, it is conceivable that there are examples that have not survived to this day. In addition to the 21 surviving examples, evidence the existence of other domes with medallions that have been completely lost. Bacini applications (ceramic bowl set into the dome surface) have also been identified in dome centers. The Seljuks typically placed tile mosaic medallions in the centers of their brick domes. Circular dome medallions made using the tile mosaic technique were also used in the Anatolian Principalities after the Seljuk period, continuing the Seljuk tradition. Ottoman artists replaced this technique with surface painting (kalemişi) for medallion decoration during the Ottoman period, perhaps reflecting changing artistic tastes.

Giriş

Türklerin İslamiyet'i kabulü yepyeni bir sanat anlayışını doğurmuştur. Bu sanat anlayışı Türklerin kadim kültüründen, geleneklerinden, yaşam tarzlarından beslenip bölgesel ve dini etkilerle yoğurularak ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede cami, mescit, medrese, ribat, türbe ve hamam gibi pek çok dini ve sosyal yapı inşa etmişlerdir. İlk Türk-İslam devletlerinden olan Karahanlılar, Gazneliler ve Büyük Selçuklular, bölgedeki eserleriyle Türk-İslam mimarisinin ve sanatının temelini oluşturmuşlardır. Türkler mimari eserlerinde yenilikçi bir yaklaşım sergilemişlerdir, bu nedenle yapı programları tek bir plan üzerinden hareket etmemiştir. Her yapıda belirli bir aşama kat ederek mimari kompozisyonu geliştirmeye çabalamışlardır. Mimari anıtların taşıyıcı sistemlerinde, cephe tasarımlarında, örtü birimlerinde, iç mekân düzeninde ve süslemesinde kendine has unsurları kullanmışlardır. Türk-İslam mimarisinde örtü birimleri içerisinde en karakteristik özelliğe sahip örtü kubbeler olmuştur. Kubbeler, bilhassa seçkin hacimlerde tercih edilen ve kullanıldığı alanı ihtisamlı hale getiren bir örtü sistemidir. Erken dönem örneklerinin formu dikkate alındığında, bu etkinin sembolik ve yapısal özelliğini Türk çadırlarından aldıkları anlaşılmaktadır.¹ Yapıları tek kubbe ile örterek kubbeyi mekâna hâkim kılma çabası güdülmüştür.² Camilerde mihrap önü ya da maksure alanı, türbelerde ana mekân, medreselerde ise orta mekân kubbe ile kapatılmıştır. Karahanlıların Talhatan Baba Camisi'nde (11-12. yy.), Gaznelilerin ise Leşker-i Bazar Camisi'nde (10. yy.) mihrabın önündeki alan büyük kubbe ile örtülerek vurgulanmıştır. Mihrap önündeki maksure alanının kubbe ile kapatılması geleneği Büyük Selçuklularla birlikte anıtsallık kazanmıştır. Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah, o güne değin İslam dünyasında bilinen en büyük kubbeyi İsfahan Mescid-i Cuması'na yaptırmıştır.³ Melikşah Kubbesi, sadece ebatlarıyla değil mimari formu itibarıyla da İran'daki İslam yapılarına önemli bir prototip teşkil etmiştir. Kubbenin bu özgün biçimi, bölge mimarisinde günümüze değin inşa edilen çeşitli İslami yapılarda uygulanmıştır.

Erken dönem Türk-İslam devletleri, yapılarının inşasında doğadan kolayca temin edilebilen kerpiç veya tuğla malzemeyi tercih etmişlerdir. Kerpice nazaran daha dayanıklı olan tuğla, konstrüksiyon, form ve süsleme açısından İslam yapılarında değişime yol açmış ve böylece anıtsal yapılar inşa etmeyi mümkün kılmıştır.⁴ Erken dönem Türk-İslam mimarisinde tuğla, sadece taşıyıcı elemanlarda değil, aynı zamanda örtü sistemlerinde de kullanılmıştır. Tuğla gibi hafif malzemenin verdiği imkanla büyük açıklıkları kubbe ile örtmek mümkün olmuştur. Kubbelerde anıtsallık ve estetik birleştirilmiştir. Bu dönemde kubbeler, tek ya da çift cidarlı olarak tasarlanmıştır. Tek cidarlı kubbeler, sade yapıda ele alınmışken, çift cidarlı kubbeler, daha teknik bir yapıya sahip olmuştur. Çift cidarlı kubbelerde iç ve dış katman arasında bir boşluk oluşturulmuş, bu yapısal özellik yapının yalıtımını sağlamasının yanı sıra yapıya heybetli bir görünüm kazandırmıştır. Ayrıca tuğla, çeşitli örgü teknikleriyle istiflenerek her kubbede özgün tasarımı mümkün kılmıştır. Erken dönem Türk-İslam devletlerinden Karahanlı mimarisinde kubbeler genellikle içten yarım küre, dıştan ise hafifçe darlaşıp sivrilmiş bir formda tasarlanmışlardır.⁵ Karahanlı yapılarındaki sivri kubbe formu bölgede geleneksel hale gelmiş ve Büyük Selçuklu mimarisinde de devam ettirilmiştir. Strzygowski, sivri kubbenin menşei Türklerden gelmiş olabileceğini ihtimal dahilinde kaydetmektedir.⁶

Büyük Selçuklular siyasi ve askeri alandaki gücünü, mimari alanda inşa ettiği abidevi eserlerle taçlandırmıştır. Yapılarını anıtsal hale getirmek için örtü birimlerini geliştirmişlerdir. Büyük Selçuklu mimarisi adeta

¹Orhan Cezmi Tuncer. "Anadolu Türk Sanatı ve Yerli Kaynaklarla İlişkiler Üzerine Bir Deneme", *Vakıflar Dergisi*, 11 (1976): 268.

²Yusuf Çetin. "Erken Dönem İslam Cami Mimarisinde Maksure Kubbesi Geleneğinin Türk Cami Mimarisindeki Toplu Mekân Anlayışına Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 35 (2015): 118.

³Oleg Grabar, *The Great Mosque of Isfahan* (New York: New York University Press, 1990), 49.

⁴Mustafa Cezar, *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1977), 147.

⁵İbrahim Çeşmeli, *Orta Asya ve Karahanlı Dönemi Mimarisi* (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2007), 91.

⁶Josef Strzygowski. "Türkler ve Orta Asya Sanatı Meselesi", *Türkiyat Mecmuası*, 3/1 (1935): 37.

kendini örtü birimlerinde ifade etmiştir. Kullanılan çeşitli örtü sistemleri arasında en dikkat çekici olanı, hiç şüphesiz kubbeler olmuştur. Seleflerine nazaran kubbelerin çaplarını, boyutlarını ve yüksekliklerini oldukça büyütmüşlerdir.⁷ Kubbeler mekânsal vurguyu artırmak için özellikle camilerde ve türbelerde etkin bir şekilde kullanılmıştır. Büyük Selçuklular kubbelerin yalnızca ebatlarına değil aynı zamanda süslemelerine de dikkat etmişlerdir. Farklı örgü teknikleriyle, nervürlerle, çini ve alçı işçiliğiyle kubbelerini ihtişamlı bir hale getirmişlerdir. Erken devir Türk-İslam mimarisinden günümüze özgün kubbe madalyonu gelememiştir. Lakin Büyük Selçuklu döneminde inşa edilen kubbelerde izlerini görmek mümkündür. En belirgin örnek, İsfahan Cuma Camisi'nin kuzeyine inşa edilen Terken Hatun kubbesinde (1088) gözlemlenmektedir. Kubbenin merkezindeki dairesel yuva, madalyonun yerleştirilebilmesi için yapılmış olmalıdır. Madalyondan bugüne herhangi bir iz kalmamış olsa da en azından yerinin bozulmadan kalması önemlidir. Büyük Selçuklu döneminde bu örnek dışında Ardistan (12. yy.), Gülpayegan (12. yy.), Save (12. yy.), Sucas (12. yy.) ve Gurve (12. yy.) Cuma camilerinin maksure kubbelerinde ve Serahs'taki Ebu Said Türbesi'nde de (1049) rastlanılmaktadır. Kubbe göbeklerinde içi boş dairesel yuvalar bulunmaktadır. Söz konusu bu yuvalar kubbe göbeklerinin madalyonlu olarak tasarlandığının işaretidir. Ne yazık ki hangi teknikte yapıldıklarına veya tasarımlarının nasıl olduğuna dair bir bilgiye sahip değiliz. Günümüzde Sucas Cuma Camisi'nin kubbe göbeğinde madalyon yer alsa da özelliklerinden dolayı muhdes olduğu anlaşılmaktadır. Gurve Cuma Cami'sinde kubbe eteklerindeki yedi köşeli yıldızların içerisinde merkezdekine yakın boyutlarda dairesel madalyonlar yer almaktadır.⁸ Bu madalyonlardan birkaçı özgün kalabilmiştir. Özgün madalyonların alçı süslemeye sahip oldukları görülmektedir. İran bölgesinde Kaşhan'da Cehel Duhteran Türbesi'nde bir örnek ile karşılaşılmaktadır. Kesin tarihi bilinemeyen bu yapıyı araştırmacılar 15. yüzyıla tarihlemektedir. Yapının kubbe göbeğine "cuerda seca" (kuru ip) tekniğinde yapılmış dairesel çini madalyon yerleştirilmiştir.⁹ Hem bölgedeki hem de Anadolu'daki örnekler dikkate alındığında, Büyük Selçuklu mimarisinden itibaren var olduğu düşünülen kubbe göbeklerindeki madalyonların alçı ya da çini malzeme ile yapılmış oldukları anlaşılmaktadır.

Kuşkusuz Türklerin Anadolu'ya gelişi, sadece askeri bir hareketten ziyade, kalıcı kültürel ve siyasi bir değişimin başlangıcı olmuştur. Doğudan batıya doğru akan bu göç hareketi ile birlikte Türkler kadim kültürlerini, estetik değerlerini, sanatlarını ve mimarisini Anadolu'ya taşımışlardır. Türkistan, Afganistan, İran, Irak ve Suriye gibi farklı coğrafyalardan ve kültürlerden edindikleri tecrübeyi ve bilgiyi yeni yurt edindikleri Anadolu'ya yönlendirmişlerdir. Taşındıkları zengin birikimlerini, yerel kültürlerle kaynaştırmış ve yepyeni bir mimari kimlik ortaya koymuşlardır. Anadolu'da Türk-İslam sanatının ve mimarisinin ilk evreleri, böyle bir ortamda inşa edilmiştir. Selçuklular kâgır yapılarında yerel malzeme olan taşı tercih etmelerine rağmen, örtü birimlerinde ekseriyetle geldikleri coğrafyanın malzemesi olan tuğlayı kullanmışlardır. Kubbeleri sadece benzer formda inşa etmekle kalmamışlar, süsleme unsurlarını da Anadolu'ya taşımışlardır. Kubbe bezeme unsurlarından biri de göbeklerinde yer alan madalyon süslemeleridir. Çalışmamızda Anadolu Selçuklu mimarisinde günümüze gelebilmiş madalyonlu kubbeler ele alınmıştır. Yok olmaya yüz tutmuş olan bu örnekler, çalışmanın katalog bölümünde sistemli bir şekilde incelenmiştir. Günümüze gelebilen örnekler haricinde çeşitli sebeplerden dolayı ortadan kaybolan örneklerle de değinilmiştir. Kubbe madalyonlarının işlevi ve sembolik amaçları üzerinde durulmuştur.

Selçuklu kubbe madalyonlarının kökeninin Anadolu'daki kültürel etkileşimle ortaya çıktığı yönünde iddialar bulunmaktadır. McClary, madalyon süslemelerinin Ermeni mimari geleneğinde olduğunu ve Selçuklu mimarisini etkilediğini belirtmektedir.¹⁰ Oysa ki bu görüşte, göz ardı edilen kritik yapısal farklılıklar mevcut-

⁷Hamada M. Hagra. "The Architectural Characteristics of the Seljuk Domes in Isfahan's Mosques", *MJAF*, 8/37 (2023): 871.

⁸Alper Altın. "İslam Kubbelerinde Gökyüzü Formları (Geometrik Süslemede Farklı Yıldız Şekillerinin Bileşimi)", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 52 (2024): 156.

⁹Bernard O'Kane, *Studies in Persian Architecture* (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2021), 92.

¹⁰Richard Piran McClary, *The Rûm Saljûq Architecture of Anatolia 1170-1220* (Doktora Tezi, Edinburgh Üniversitesi, 2015), 61.

tur. Ermeni mimarisinde yapılar taş ile inşa edilirken Selçuklular örtü birimlerinde tuğlayı kullanmışlardır. Aynı şekilde Ermeni mimarisinde taş süsleme ön plandayken Selçuklular süsleme malzemesi olarak daha çok çiniyi tercih etmişlerdir. Buna benzer bir görüş Hammond tarafından ortaya atılmıştır. Hammond bilhassa Osmanlı kubbe tasarımı ve süslemesinden örnek vererek söz konusu tasarımların Hristiyan mimarisinden etkilenecek şekilde ortaya çıktığını öne sürmüştür.¹¹ Ancak mevcut bulgular ışığında Türklerin kubbe mimarisinde kadim bir geçmişi olduğu görülmektedir. Kubbe tasarımları 11-12. yüzyıllarda Türkistan ve İran coğrafyasında Karahanlı ve Büyük Selçuklulardan itibaren başlatılmaktadır. Bilhassa madalyonlu kubbeler Büyük Selçuklu geleneğidir. Türklerin Anadolu'yu fethi ile birlikte, Selçuklu mimarisi ve sanatı Anadolu'ya intikal etmiş, akabinde ise Beyliklere ve Osmanlılara zengin bir mimari miras bırakmıştır. Osmanlılar aynı geleneği farklı teknik ve süsleme anlayışı ile devam ettirmişlerdir.

Katalog

Selçuklu kubbe madalyonları, yapıldıkları dönemin sanatsal zenginliğini ve kompozisyon çeşitliliğini yansıtmaktadır. Farklı süsleme üsluplarını bir araya getirerek meydana getirilen kompozisyonlarda, İslam sanatının temel bezeme dilleri olan geometrik, bitkisel ve yazı unsurlarından faydalanılmıştır. Madalyonlar üzerinde yapılan çalışmamızda, bu üç ana üslubun bazen tek başına, bazen de ahenk oluşturacak şekilde ikili veya üçlü terkipler halinde kullanıldığı görülmektedir. Tespit edilen madalyon örnekleri, süsleme programlarına göre sınıflandırılmış ve bu çerçevede kronolojik sıra dahilinde beş başlıkta incelenmiştir.

1. Yazı Süslemeli Madalyonlar

Niğde Alaeddin Cami: Kitabesine göre Alaeddin Keykubat döneminde Zeyneddin Beşare Bey tarafından 1223 yılında inşa ettirilmiştir.¹² Derinlemesine yönelen üç sahnalı caminin kible istikametindeki kemer gözleri birer kubbe ile kapatılmıştır. Bu kubbelerden mihrap önündeki ve doğu sahnadaki kubbeler süslemeli dairesel madalyona sahipken batı sahnadaki herhangi bir süsleme görülmemektedir. Caminin iç mekânının karanlık olması sebebiyle daha önceki yayınlarda gözden kaçan madalyonlara ilk dikkat çeken kişi Mehmet Ekiz olmuştur. Eserinde kubbenin kilit taşında tam olarak anlaşılamayan, yazı veya süsleme olduğu düşünülen madalyondan bahsetmiştir.¹³ Daha sonra Mustafa Eryaman çalışmasında bu madalyonları ele almış ve yazıları okumuştur.¹⁴ Doğu sahnadaki sekizgen kasnaklı kubbe taş örgülüdür. Kubbenin taş örgüsü önce sekizgenden on altıgene dönüştürülmüştür. Daha sonra dairesel sıralar halinde istiflenmiştir. Kubbe göbeğinde yer alan madalyon yekpare taştan yapılmıştır. Kubbe göbeğine usta kitabesi olarak yerleştirilen dairesel madalyonda yazılar, satır oyularak kabartma tekniğiyle verilmiştir (Görsel 1). Madalyonda “امل ابو بكر” “Amel-e Ebubekir Bin Gazi” (Gazi'nin Oğlu Ebubekir yaptı) ibaresi yazılmıştır.

¹¹Victoria Hammond, “The Dome in European Architecture”, *Visions of Heaven: The Dome in European Architecture* içinde, (New York: Princeton Architectural Press): 171-172.

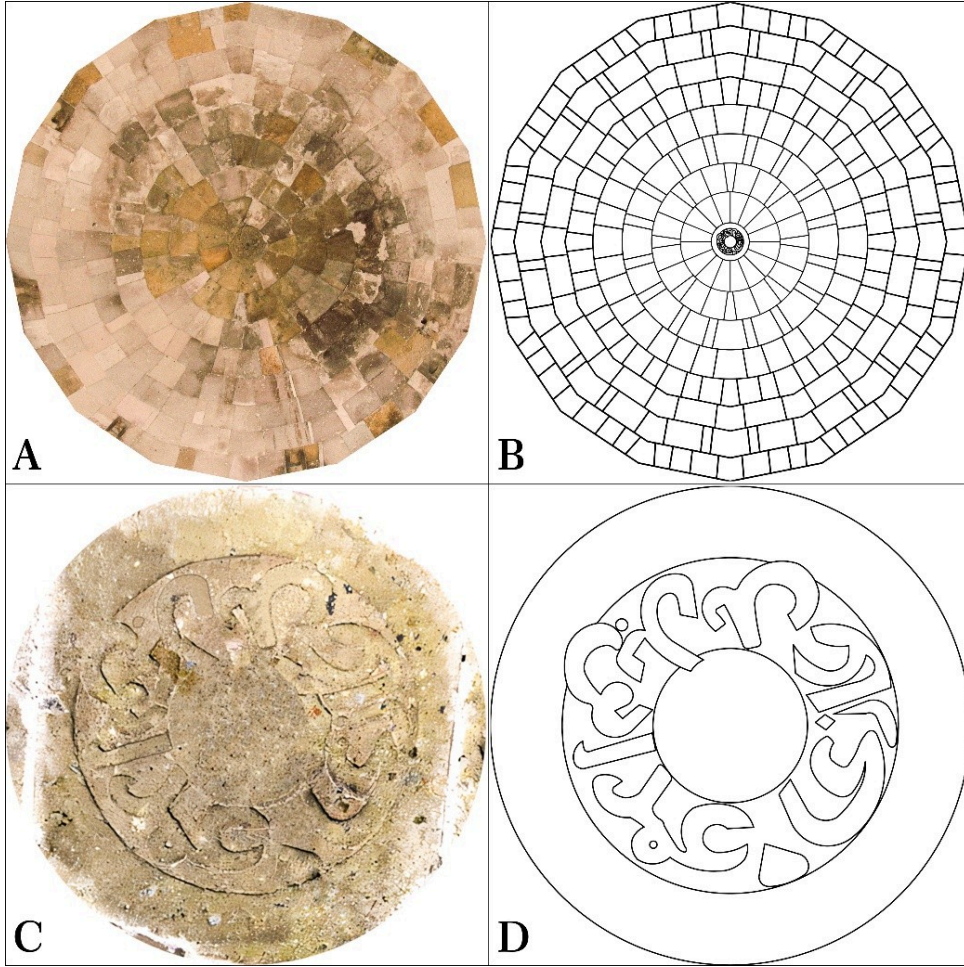
¹²Albert Gabriel, *Monuments Turcs D'anatolie* I. cilt. (Librairie Des Ecoles Françaises D'athenes Et De Rome, 1931), 117-122.

¹³Mehmet Ekiz, *Niğde Alaeddin Camii'nin Anadolu Selçuklu Mimarisi İçindeki Yeri ve Önemi* (Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, 1998), 19-20.

¹⁴Mustafa Eryaman, “Niğde Alâeddin Camisine Dair Bazı Yeni Bulgular”, *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 8/6 (2025): 436-445.

Görsel 1

Niğde Alaeddin Cami A-Kubbe (A. Altın İşlenmiştir-2022) B-Kubbe Çizimi (A. Altın-2025) C-Madalyon (Eryaman, “Niğde Alâeddin Camisine Dair Bazı Yeni Bulgular”, 439. Kaynak Bilgisinden İşlenmiştir-2025)-2025) D-Madalyon Çizimi (A. Altın-2025)

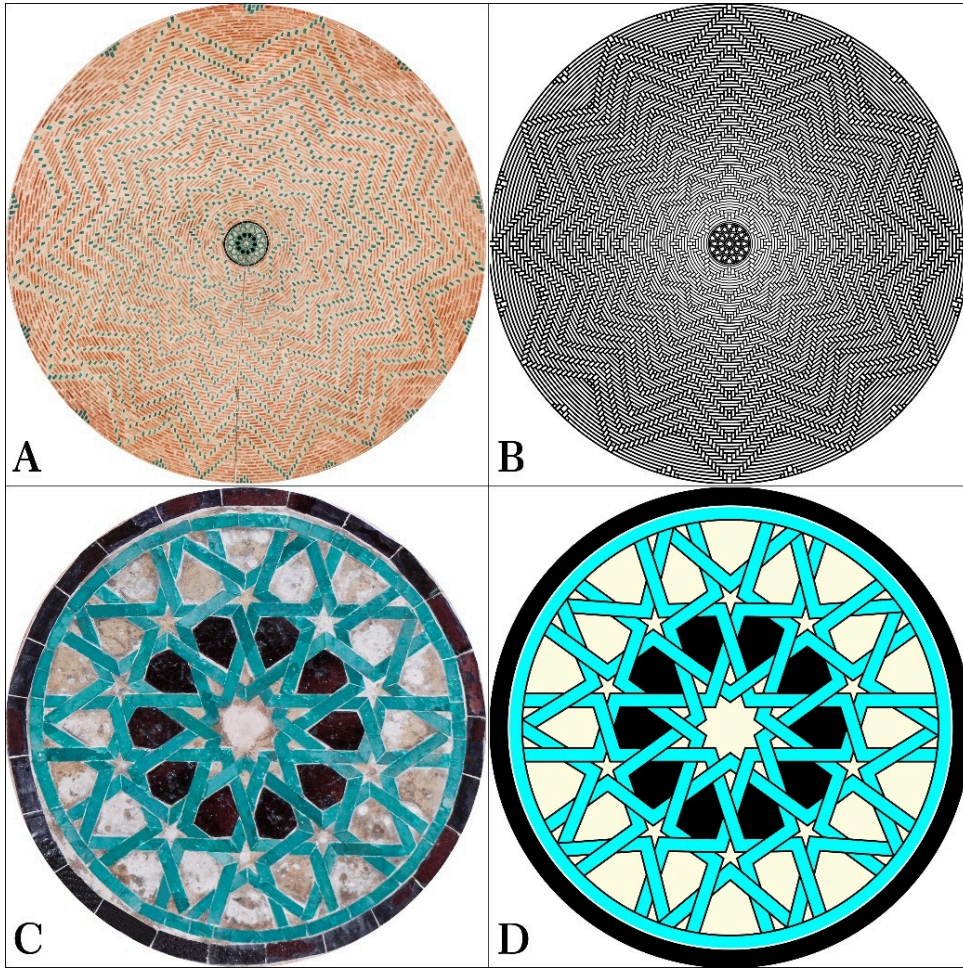
2. Geometrik Süslemeli Madalyonlar

Konya Akşehir'deki Küçük Ayasofya Mescidi: Kitabesine göre I. Alaeddin Keykubat döneminde 1235 yılında Ömer oğlu Şemseddin Hasan tarafından inşa edilmiştir.¹⁵ Kare planlı mescit, tuğla kubbe ile örtülmüştür. Kubbe yatay istiflenmiş tuğla sıraları arasında dikey konumlandırılmış sırlı tuğla örgüsüne sahiptir. Sırlı tuğlalar, merkezdeki madalyon çevresinde genişleyen yıldız biçimli bir düzenleme ile yerleştirilmiştir. Madalyon çevresinde tek sıra altı kollu yıldız, altı kollu yıldız çevresinde ise on sıra on iki kollu yıldız görülmektedir. Sırlı tuğlaların çoğu dökülmüş, bugün görülen firuze renklerle boyanmıştır. Bundan dolayı tuğla sıralarında şaşmalarla karşılaşmaktadır. Kubbenin göbeğindeki geometrik süslemeli dairesel madalyon çini mozaik tekniğinde yapılmıştır. Dönel simetri ile on katmanlı sistemde tasarlanmış kompozisyona sahiptir. Madalyonun merkezinde on köşeli yıldız etrafında beş kollu yıldızlar ve çeşitli geometrik şekiller sıralanmıştır. Kompozisyon iki sıra bordürle sınırlanmıştır (Görsel 2). Madalyonda patlıcan moru ve firuze renkli çiniler kullanılmıştır. Madalyonun bazı kısımları boyanarak tamamlanmıştır.

¹⁵İbrahim Hakkı Konyalı, *Nasreddin Hoca'nın Şehri Akşehir Tarihi* (Konya: Yeni Kitap Basımevi, 1964), 344-345.

Görsel 2

Konya-Akşehir Küçük Ayasofya Mescidi A-Kubbe (A. Altın'dan İşlenmiştir-2018) B-Kubbe Çizimi (A. Altın-2025) C-Madalyon (A. Altın'dan İşlenmiştir-2018) D-Madalyon Çizimi (A. Altın-2025)

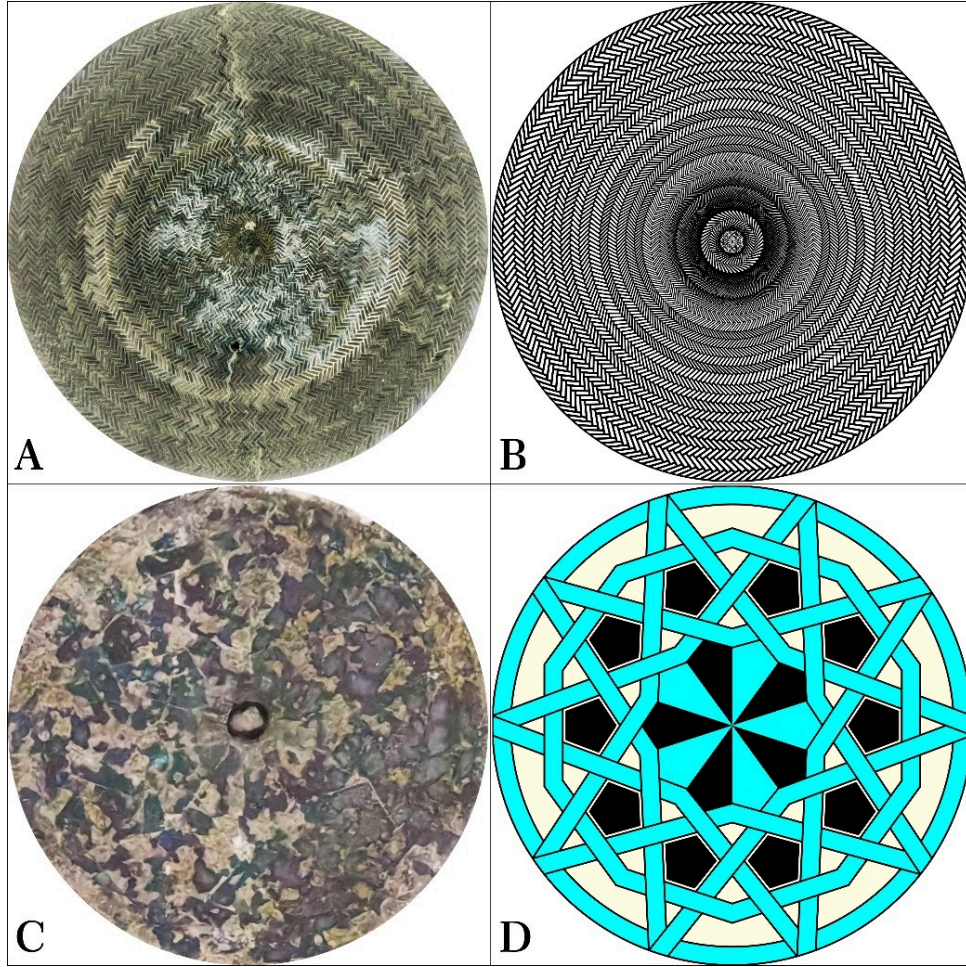
Konya Karatay (Emir Kemaleddin Rumtaş) Mescidi: Vakfiyesinden hareketle Kemaleddin Rumtaş tarafından 1248 yılından önce inşa edilmiştir.¹⁶ Mescit, kubbe örtülü kübik bir harim ve kuzeyinde ön mekândan oluşmaktadır. Harimin tuğla kubbesine geçiş Türk üçgeni ile sağlanmıştır. Kubbe on iki tam, bir yarım sıra balıksırtı örgüye sahiptir. Kubbenin göbeğine çini mozaik tekniğinde dairesel madalyon yerleştirilmiştir. Bu madalyondan dolayı bütün kubbenin mavi ve patlıcan moru renginde çini kaplı olabileceği öne sürülmektedir.¹⁷ Ancak madalyon dışında çini kullanıldığına dair herhangi bir iz tespit edilememektedir. Madalyon günümüze oldukça bozulmuş bir şekilde gelebilmiştir. Eski kaynaklarda da süslemesinin nasıl olduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Üzerindeki süslemeler tam olarak anlaşılamamakla birlikte firuze ve patlıcan moru renginde çini parçaları zorlukla seçilebilmektedir. Lakin detaylı bakıldığında geometrik parçaların biçimleri çıkarılabilmektedir. Tespit edebildiğimize göre madalyon bütünüyle geometrik formda tezyin edilmiştir. Dönel simetri ile on katmanlı sistemde kompozisyon tasarlanmıştır (Görsel 3). Firuze renkli kırık çizgilerle merkezde on köşeli yıldız meydana getirilmiştir. Yıldızın içerisi farklı renkteki parçalarla dönüşümlü olarak doldurulmuştur. Yıldızın çevresindeki beşgenlerin içerisine patlıcan moru parçalar yerleştirilmiştir. Geriye kalan boşluklar alçıyla dolgulanmıştır.

¹⁶Osman Turan. "Selçuklu Devri Vakfiyeleri III. Celaleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri", *Belleten*, XII/45 (1948): 154-158.

¹⁷M. Ferit Uğur ve M. Mesud Koman, *Selçuk Büyüklerinden Celâüddin Karatay ile Kardeşlerinin Hayat ve Eserleri* (Konya: Konya Halkevi Neşriyat, 1940), 64.

Görsel 3

Konya Karatay Mescidi A-Kubbe (A. Altın'dan İşlenmiştir-2024) B-Kubbe Çizimi (A. Altın-2025) C-Madalyon (A. Altın'dan İşlenmiştir-2024) D-Madalyon Rekonstrüksiyon Çizimi (A. Altın-2025)

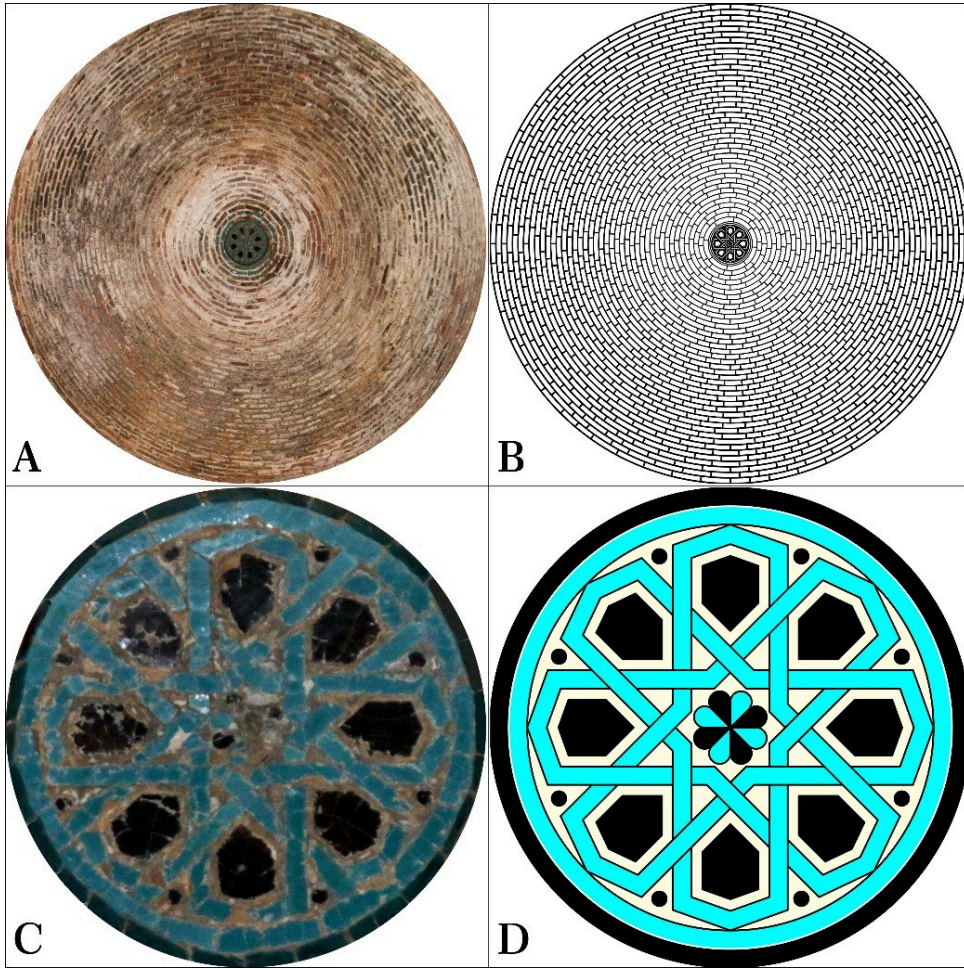
Konya Akşehir'deki Taş Medrese Türbesi: Külliye'nin bir parçası olarak 1250 yılında Sahip Ata Fahreddin Ali tarafından inşa ettirilmiştir.¹⁸ Açık avlulu, tek katlı medresenin kuzey kanadındaki eyvanın yanında türbe yer almaktadır. Türbenin Sahip Ata'nın ailesine ait olduğu düşünülmektedir. Kare planlı türbe, Türk üçgeni geçişli tuğla kubbe ile örtülmüştür. Kubbe yatay istiflenmiş tuğla örgüsüne sahiptir. Merkezinde çini mozaik dairesel madalyon bulunmaktadır. Kubbede yer yer görülen çini kalıntılarından hareketle, eskiden yatay istifli tuğla sıraları arasında yatay sırlı tuğla süslemelerine sahip olduğu ifade edilmektedir.¹⁹ Günümüzde madalyon çevresindeki firuze renkli iki sıra dışında sırlı tuğla görülmemektedir. Kubbenin göbeğinde yer alan madalyon geometrik bezemelidir. Açık kırık çizgilerle sekiz katmanlı sistemde model meydana getirilmiştir. Modelin merkezinde sekiz köşeli yıldız görülmektedir (Görsel 4). Sekiz köşeli yıldız içerisinde dönüşümlü damla motifi şeklinde firuze ve patlıcan moru çini parçalar bulunmaktadır. Şeritlerde firuze renkli çini kullanılmış, dolgu olarak patlıcan moru renkli çini ve alçı tercih edilmiştir.

¹⁸Konyalı, *Nasreddin Hoca'nın Şehri Akşehir Tarihi*, 290.

¹⁹Metin Sözen, *Anadolu Medreseleri Selçuklu ve Beylikler Devri I. cilt.* (İstanbul: İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, 1970), 26., Alptekin Yavaş, *Anadolu Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahreddin Ali'nin Mimari Eserleri* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015), 38.

Görsel 4

Konya-Akşehir Taş Medrese Türbesi A-Kubbe (A. Altın'dan İşlenmiştir-2018) B-Kubbe Çizimi (A. Altın-2025) C-Madalyon (A. Altın'dan İşlenmiştir-2018) D-Madalyon Çizimi (A. Altın-2025)

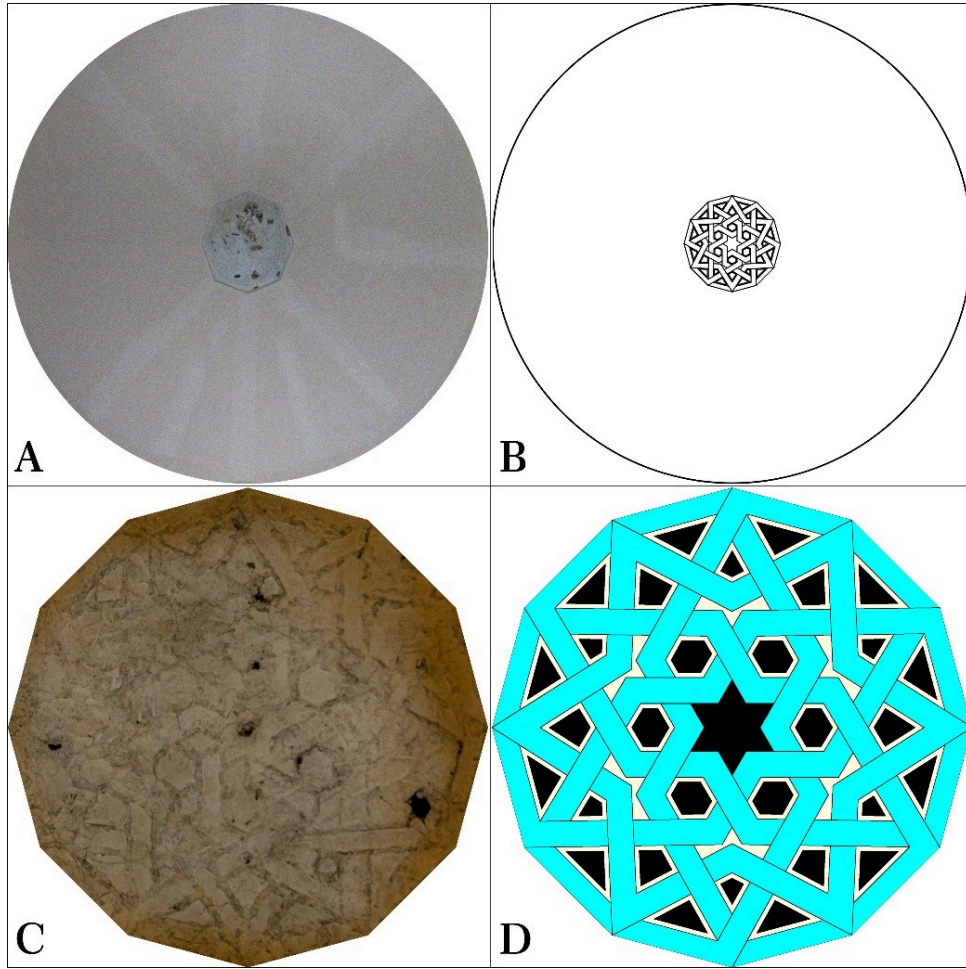

Amasya Gök Medrese Cami: 1266 tarihli vakfiyesinden anlaşılacağı üzere bu tarihten önce inşa edilmiştir.²⁰ Derinlemesine yönelen üç sahınlı caminin her bir sahını beş kemer gözlüdür. Tüm kemer gözleri Ani Menuçehr ve Divriği Ulu Camisi'nde olduğu gibi farklı tasarıma sahip örtü birimleri ile kapatılmıştır. Bunlardan bazıları onarımlarla özgünlüğünü yitirmiştir. Caminin örtü birimleri günümüzde alçı sıvalıdır. Bundan dolayı kubbelerin tuğla istifleri görülememektedir. Ancak Ali Saim Ülgen arşivinde yer alan eski fotoğraflarında kubbelerin yatay istifli tuğla sıralarına sahip olduğu seçilebilmektedir. Camide altı ayrı kubbenin göbeğinde çini mozaik tekniğinde yapılmış madalyon vardır. Bunlardan ilki mihrap eksenindeki ikinci kemer gözünde yer almaktadır. Pandantif geçişli kubbenin göbeğinde yer alan madalyon aslında onikigen formludur. Kalın bir sıva tabakası ile kaplı olan kubbenin ortasındaki çukur içerisinde yer almaktadır. Restorasyon öncesinde gayrimuntazam şekle sahip olan bu çukur, son restorasyonla birlikte sekizgen forma getirilmiştir. Geometrik süslemeli madalyon, dönel simetri ile altı katmanlı sistemde, kapalı kırık çizgilerle tasarlanmıştır. Modelin merkezinde altı kollu yıldız, etrafında altı kere tekrar eden farklı geometrik şekiller bulunmaktadır. Madalyonun büyük bölümü bugün sıva ile kaplıdır. Çini parçaların renkleri yer yer seçilebilmektedir. Mevcut parçalardan anlaşılabilirdiği kadarıyla çizgiler firuze renkli çini ile çizgilerin araları ise patlıcan moru renkli çini ve alçı ile yapılmıştır (Görsel 5).

²⁰İsmet Kayaoğlu. "Turumtay Vakfiyesi", *Vakıflar Dergisi*, 12 (1978): 94.

Görsel 5

Amasya Gök Medrese Cami A-Kubbe (A. Altın'dan İşlenmiştir-2025) B-Kubbe Çizimi (A. Altın-2025) C-Madalyon (A. Altın'dan İşlenmiştir-2014) D-Madalyon Rekonstrüksiyon Çizimi (A. Altın-2025)

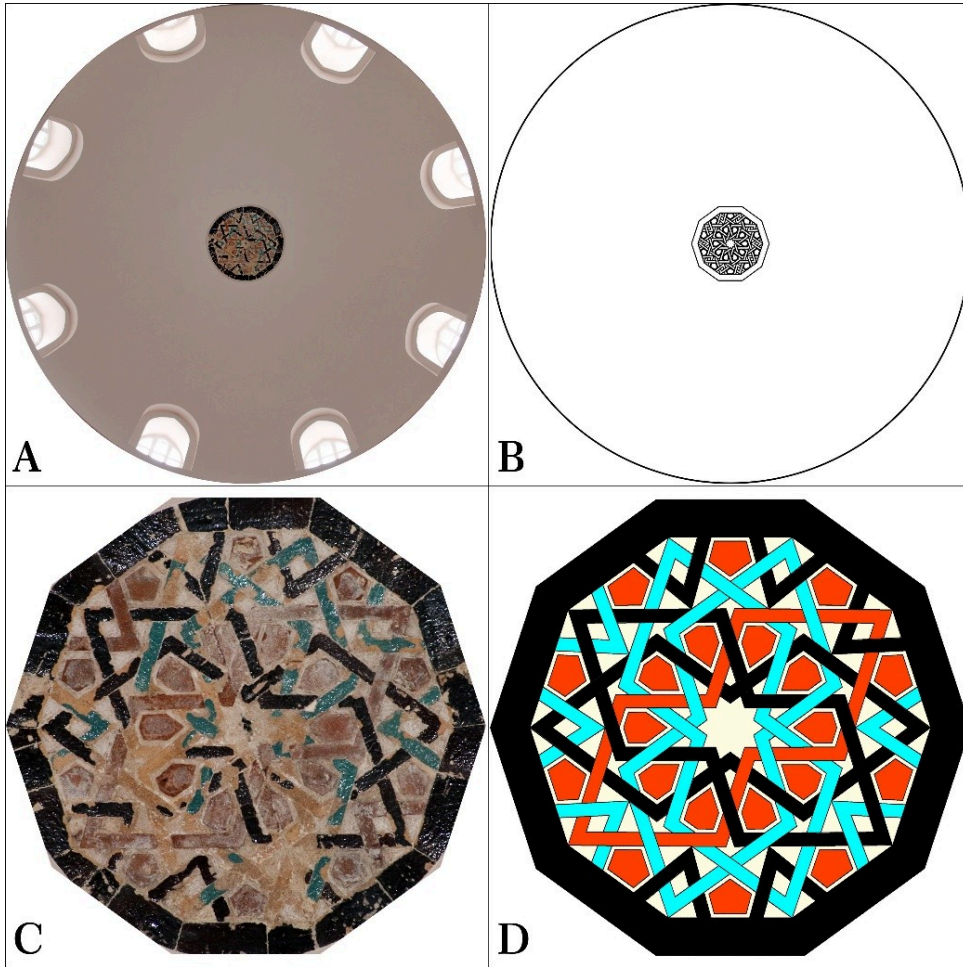

İkinci madalyon aynı sahının üçüncü kemer gözündedir. Eteklerinde pencereleri olan pandantif geçişli kubbenin merkezinde ongen formlu tuğlalı çini mozaik²¹ madalyon yer almaktadır. Madalyon restorasyon öncesinde düzgün olmayan sekizgen bir çukur içerisindeyken son restorasyonla birlikte dairesel bir çukur içerisine alınmıştır. Çini ve tuğlanın bir arada kullanıldığı madalyon, bugün özgünlüğü şüpheli kalın bir bordürle çevrelenmiştir. Kompozisyon kapalı kırık çizgilerle dönel simetri kullanılarak on katmanlı sistemde tasarlanmıştır. Merkezde on köşeli yıldız, etrafında muhtelif geometrik şekiller meydana getirilmiştir. On köşeli yıldız çevresindeki çizgiler patlıcan moru, firuze ve tuğla rengindedir. Dolgular ise gayri muntazam altıgen alanlarda tuğla, diğer yerlerde ise alçı rengindedir. Madalyonun bir kısmında çini yüzeyler dökülmüştür. Ancak süslemesi ve renkleri tam olarak izlenebilmektedir (Görsel 6). ^

²¹Tuğlalı çini mozaik tekniği için bkz. Nevin Ayduşlu, *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Çini Mozaik* (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2012), 22-23.

Görsel 6

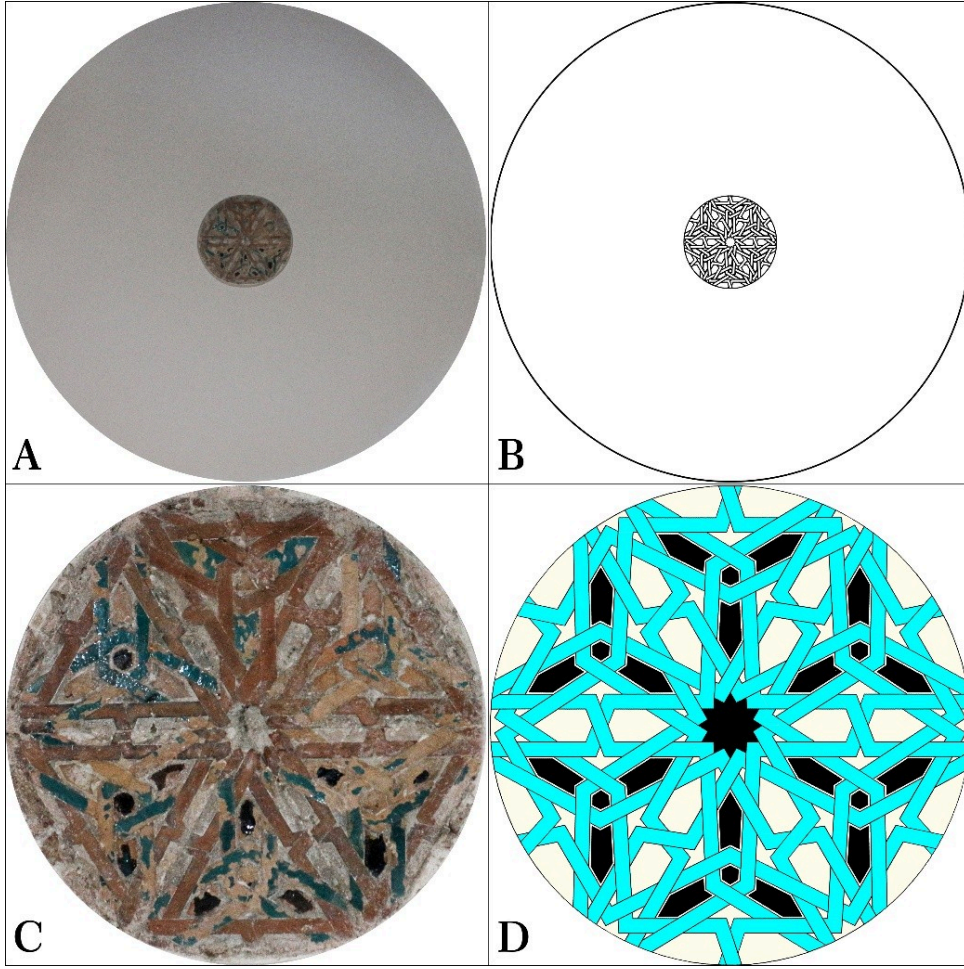
Amasya Gök Medrese Cami A-Kubbe (A. Altın'dan İşlenmiştir-2025) B-Kubbe Çizimi (A. Altın-2025) C-Madalyon (A. Altın'dan İşlenmiştir-2025) D-Madalyon Çizimi (A. Altın-2025)

Camideki üçüncü madalyon doğu sahinin üçüncü kemer gözündedir. İki dilimli yelpaze pendentif geçişli kubbenin göbeğine konumlandırılmış büyük madalyon bugün dairesel bir forma sahiptir. Ancak süsleme özellikleri, madalyonun altıgen formda tasarlanmış olabileceğini düşündürmektedir. Bu madalyon son restorasyon öncesinde sıva tabakasının altında kaldığından dolayı görülmesi mümkün değildi. Son yapılan restorasyonda sıva raspası ile ortaya çıkarılmıştır. Madalyonun çini yüzeyinin büyük bir kısmı tahribata uğramıştır. Geometrik süslemeli madalyon açık kırık çizgilerle altı katmanlı sistemde dönel simetri ile meydana getirilmiştir. Merkezinde on iki köşeli yıldızın bulunduğu madalyonun çevresinde altıgen, kaz ayakları ve gayrimuntazam geometrik şekiller mevcuttur. Büyük oranda tahrip olmuş olsa da mevcut renkler takip edildiğinde madalyondaki bütün çizgilerin firuze renkli parçalarla yapıldığı anlaşılmaktadır. Çizgilerin aralarında kalan ok ucu ve altıgen şekiller patlıcan moru rengindeki çini parçalarla dolgulanmıştır. Boşluklar ise alçı ile doldurulmuştur. Madalyonun bir bölümündeki patlıcan moru renkli çinilerin yerinde firuze renkli çini kullanılması bir onarımın işareti olabilir. Çünkü patlıcan moru renkli parçalarda derz araları geniş tutulmuşken firuze renkli parçalarda oldukça dar tutulmuştur (Görsel 7).

Görsel 7

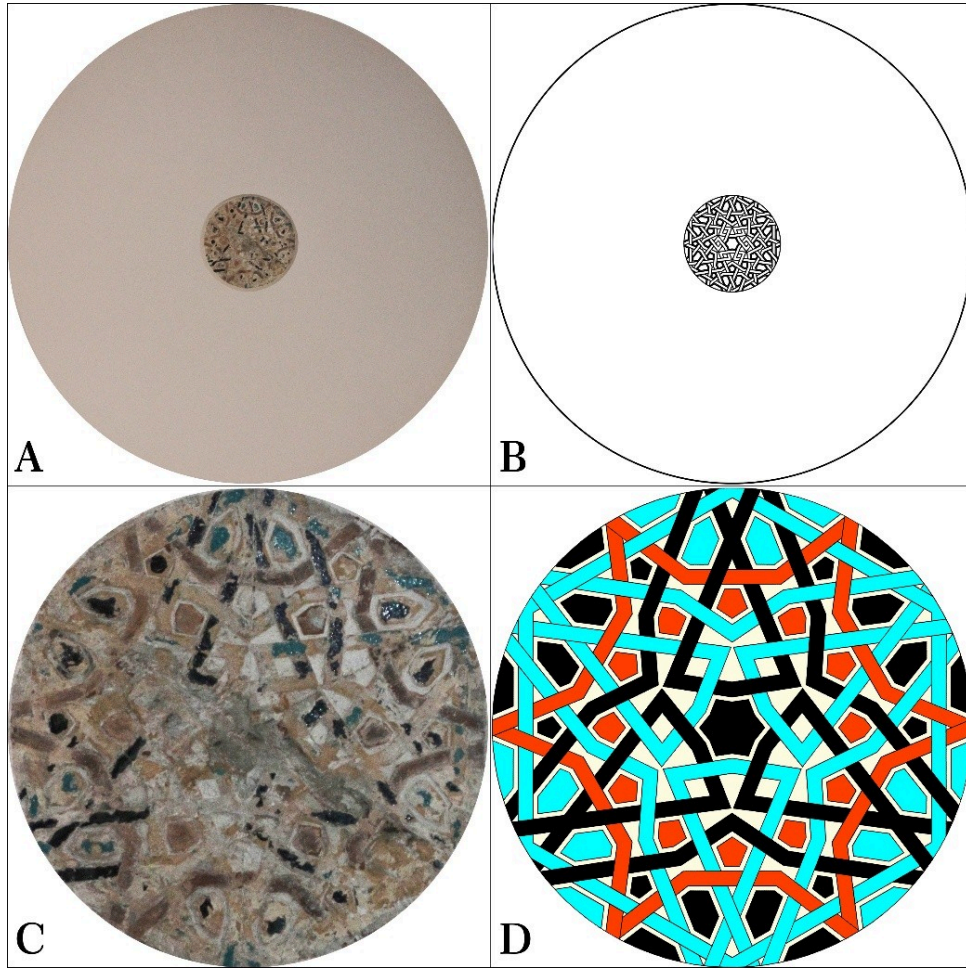
Amasya Gök Medrese Cami A-Kubbe (A. Altın'dan İşlenmiştir-2025) B-Kubbe Çizimi (A. Altın-2025) C-Madalyon (A. Altın'dan İşlenmiştir-2025) D-Madalyon Çizimi (A. Altın-2025)

Camideki dördüncü madalyon aynı kemer gözü sırasında, batı sahında bulunmaktadır. Restorasyon öncesinde madalyonun büyük bir kısmı sıva tabakası altında kalmaktaydı. Çini madalyonun renklerinin ve modelinin anlaşılabilmesi güçtü. Restorasyon sonrasında çini madalyon açığa çıkarılmış ve kompozisyonu tam olarak anlaşılabilmiştir. Madalyonun kompozisyonu dönel simetriden faydalanılarak altı katmanlı sistemde açık ve kapalı kırık çizgilerle tasarlanmıştır. Modelin merkezinde altı köşeli yıldız yer almaktadır. Çevresinde kırık çizgilerle meydana getirilmiş farklı geometrik şekiller oluşmuştur. Çizgilerde ve aralardaki geometrik parçalarda firuze, patlıcan moru ve tuğla olmak üzere dönüşümlü üç renk kullanılmıştır (Görsel 8).

Görsel 8

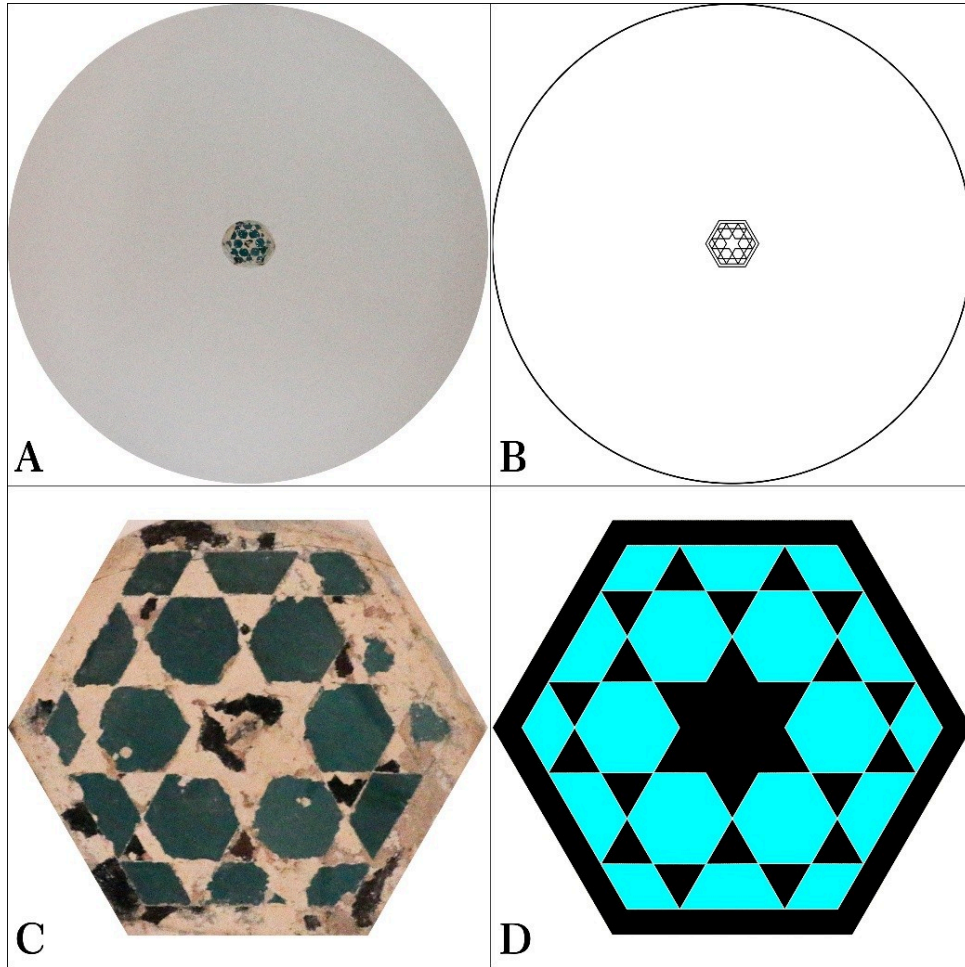
Amasya Gök Medrese Cami A-Kubbe (A. Altın'dan İşlenmiştir-2025) B-Kubbe Çizimi (A. Altın-2025) C-Madalyon (A. Altın'dan İşlenmiştir-2025) D-Madalyon Rekonstrüksiyon Çizimi (A. Altın-2025)

Camideki son madalyonlar doğu ve batı sahnının beşinci kemer gözlerindedir. Aynı kompozisyona sahip altıgen çerçeveli madalyonlar diğerlerine göre daha küçük boyutta tutulmuştur. Sade çini mozaik tekniğindeki madalyonlar merkezde altı köşeli yıldız, etrafında ise üçgen ve altıgen plakalarla yapılmıştır. Merkezdeki altı köşeli yıldız ve üçgenler patlıcan moru renkli, altıgenler ise firuze renklidir. Madalyonun altıgen bordüründe de patlıcan moru kullanılmıştır (Görsel 9).

Görsel 9

Amasya Gök Medrese Cami A-Kubbe (A. Altın'dan İşlenmiştir-2025) B-Kubbe Çizimi (A. Altın-2025) C-Madalyon (A. Altın'dan İşlenmiştir-2025) D-Madalyon Rekonstrüksiyon Çizimi (A. Altın-2025)

Konya Akşehir'deki Seyyid Mahmud Hayrâni Türbesi: Günümüzde mevcut olmayan Seyyid Mahmud Hayrâni Zaviyesi'nin bir parçası olarak yapılmıştır. Kesin inşa tarihi bilinmemekle birlikte Selçuklu döneminde Seyyid Mahmûd Hayrâni'nin oğullarından biri tarafından yapıldığı kabul edilmektedir. Günümüzdeki şeklini 1410 yılında yapılan onarımda aldığı düşünülmektedir.²² Kübik bir altyapı üzerine tuğla kubbe ile örtülü türbe, dıştan dilimli mahruti bir külahla kapatılmıştır. Arşiv kayıtlarından kubbedeki çinilerin bazılarının ihtiraslı kişilerce çalındığı belirtilmektedir.²³ Diğer çinilerin bir kısmı da çeşitli sebeplerden ötürü günümüze gelememiştir. Türbenin kubbesi sade yatay istifli tuğla örgüsüne sahiptir. Kubbe göbeğinde yer alan madalyon, bugün ne yazık ki oldukça tahrip olmuş, silik bir durumdadır. Hakkı İzzet'in anlatımından ve Yılmaz Önge'nin çekmiş olduğu fotoğraftan nasıl olduğuna dair bilgimiz bulunmaktadır.²⁴ Buna göre kubbedeki madalyon dairesel formda çini mozaik tekniğinde yapılmıştır. Madalyon bütünüyle geometrik üslupta bezenmiştir. Dönel simetri ile altı katmanlı sistemde meydana getirilen kompozisyonda altı köşeli

²²Hakkı Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1996), 368-374.

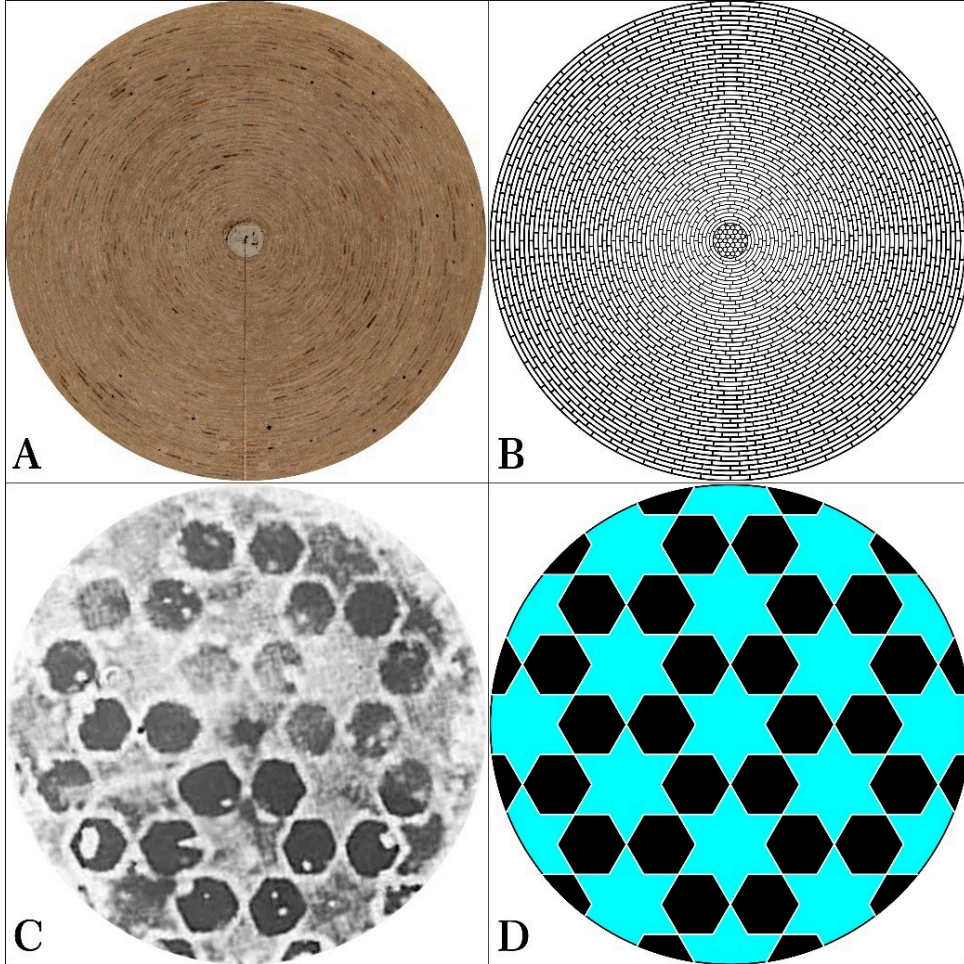
²³Ali Kozan: "Türkiye Selçukluları Döneminde Akşehir'de Bir Sufi: Seyyid Mahmud Hayrani ve Zaviyesi", *Vakıflar Dergisi*, 38 (2012): 51.

²⁴Hakkı İzzet. "Anadolu Çiniciliğinin Üzerinde Durulmayan Bazı Teknik ve İşçilik Özellikleri", *Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi*, Ankara (1962): 251., Yılmaz Önge. "Konya-Akşehir Seyyid Mahmud Hayran Türbesi'nin Restorasyonu", *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, II (1975): 77-121., Sevinç Gök, "Bulutular Işığında Akşehir Sarayı ya da Köşkü", *Selçuklu Dönemi Saraylar ve Köşkler* içinde, 2. cilt. (Konya: Selçuklu Belediyesi Yayınları, 2021), 327.

yıldız ve altıgen parçalar dönüşümlü olarak merkez etrafında altışar kere tekrar ettirilmiştir (Görsel 10). Altı köşeli yıldızlar firuze renge, altıgenler ise patlıcan moru renge sahiptir.

Görsel 10

Konya-Akşehir Seyyid Mahmud Hayrani Türbesi A-Kubbe (A. Altın'dan İşlenmiştir-2018) B-Kubbe Çizimi (A. Altın-2025) C-Madalyon (Önge. "Konya-Akşehir Seyyid Mahmud Hayran Türbesi'nin Restorasyonu", 102. Kaynak Bilgisinden İşlenmiştir-1975) D-Madalyon Çizimi (A. Altın-2025)

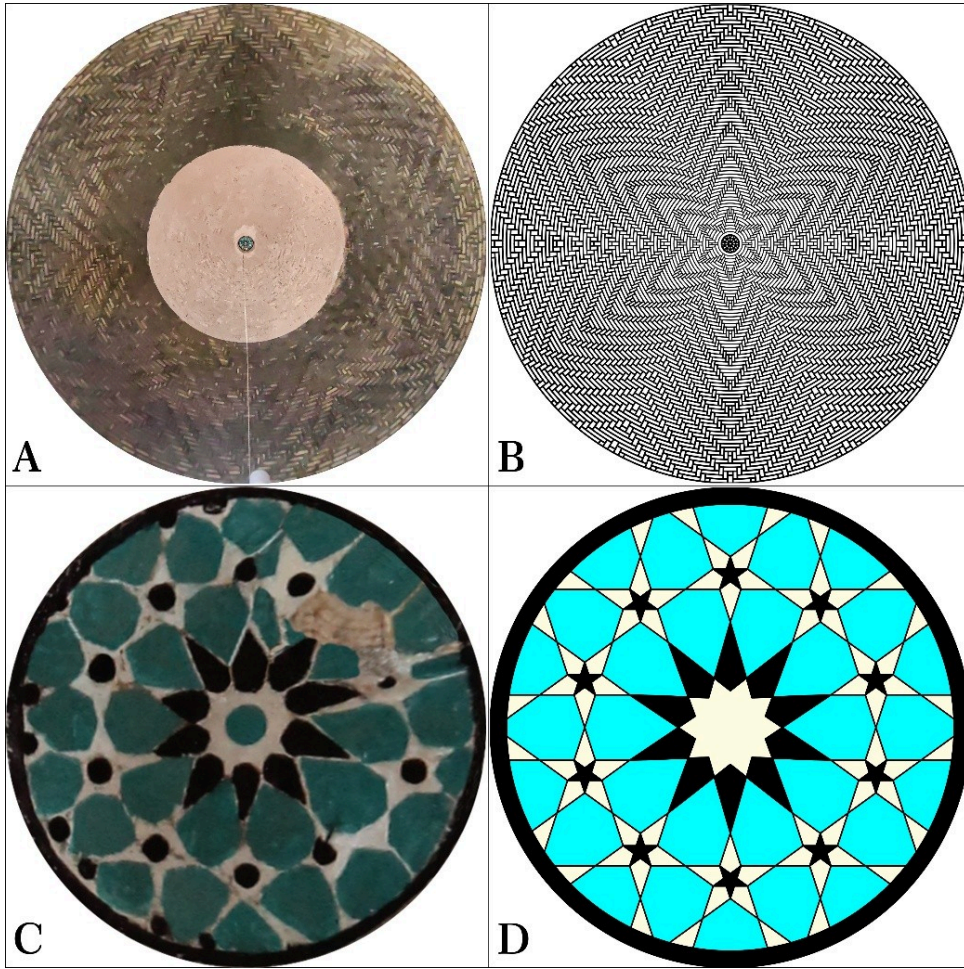

Konya Bulgur Tekkesi Mescidi: Yapının inşa tarihini verecek bir vesika bulunmadığından dolayı kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Ancak mescidin 13. yüzyılın sonlarına tarihlenebileceği belirtilmektedir.²⁵ Mescit, kare planlı harim ve kuzeyinde yer alan methalden (giriş mekânı) oluşmaktadır. Kare harim Türk üçgeni geçişli tuğla kubbe ile örtülmüştür. Kubbe yatay örgü sıralarının arasında dikey istiflenmiş tuğlalarla bezenmiştir. Madalyon çevresinde dokuz sıra halinde kademe kademe genişleyen altı kollu yıldız süslemesi vardır. Yatay ve dikey istiflenen tuğlalar sadedir. Kubbenin göbeğinde yer alan çini mozaik tekniğinde yapılmış dairesel madalyon oldukça bozulmuştur. Süslemesini tam olarak saptamak güçtür. Tespit edebildiğimize göre madalyonun kompozisyonu dönel simetri ile on katmanlı sistemde tasarlanmıştır. Süsleme çizgi olmadan doğrudan geometrik plakalarla yapılmıştır. Modelin merkezinde on köşeli yıldız etrafında beş kollu yıldızlar konumlandırılmıştır. Patlıcan moru ve firuze renkli çinilerle yapılan madalyon dıştan tek sıra bordürle sınırlandırılmıştır (Görsel 11).

²⁵Ara Altun. "Konya'da Bulgur Tekkesi", *Sanat Tarihi Yıllığı*, IV (1971): 53.

Görsel 11

Konya Bulgur Tekkesi Mescidi A-Kubbe (A. Altın'dan İşlenmiştir-2023) B-Kubbe Çizimi (A. Altın-2025) C-Madalyon (A. Altın'dan İşlenmiştir-2023) D-Madalyon Rekonstrüksiyon Çizimi (A. Altın-2025)

Afyon Çay'daki Taş Medrese: Kitabesine göre Yakup oğlu Yusuf tarafından 1278 yılında inşa ettirilmiştir.²⁶ Kapalı medrese planındaki yapının orta mekanını yelpaze pendentif geçişli tuğla kubbe örtmektedir. Kubbenin süslemesi yatay sade tuğlaların aralarına getirilen dikey sırlı tuğlalarla yapılmıştır. Dönel simetri ile on altı katmanlı sistemde bezeme tasarlanmıştır. Zikzak yaparak ilerleyen sırlı tuğla sıralarının altlarına ve üstlerine baklava dilimleri dizilmiştir. Firuze ve patlıcan moru renginde sırlı tuğlalar kullanılmıştır. Kubbenin eteklerinde rahatlıkla seçilebilen model merkeze doğru gelindiğinde aniden kesintiye uğramaktadır. Bu alandan itibaren tamamen yatay tuğla örgü sıraları görülmektedir. Süslemenin merkezde görülmemesinin sebebini Aptullah Kuran, aydınlık fenerli tepesi açık bir kubbe olmasına bağlamaktadır.²⁷ Lakin buna dair kesin bir iz bulunmamaktadır. Medresenin kubbesi dikkatli incelendiğinde kubbe göbeğinde madalyon olduğu anlaşılmaktadır. Meinecke bu madalyonun eteklerinde düzenli aralıklarla verilmiş sekiz çini plakadan bahsetmektedir.²⁸ Bahsi geçen altıgen ve üçgen plakalardan bazıları günümüzde hala görülebilmektedir. Buradan hareketle kubbenin düz örgülü kısmının aslında bütünüyle altıgen ve üçgen çini plakalarla kaplı olabileceği düşünülebilir. Tam ortadaki madalyon harap durumdadır. Bugüne modelin küçük bir kısmı ancak

²⁶Aptullah Kuran, *Anadolu Medreseleri* (Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları, 1969), 57-59.

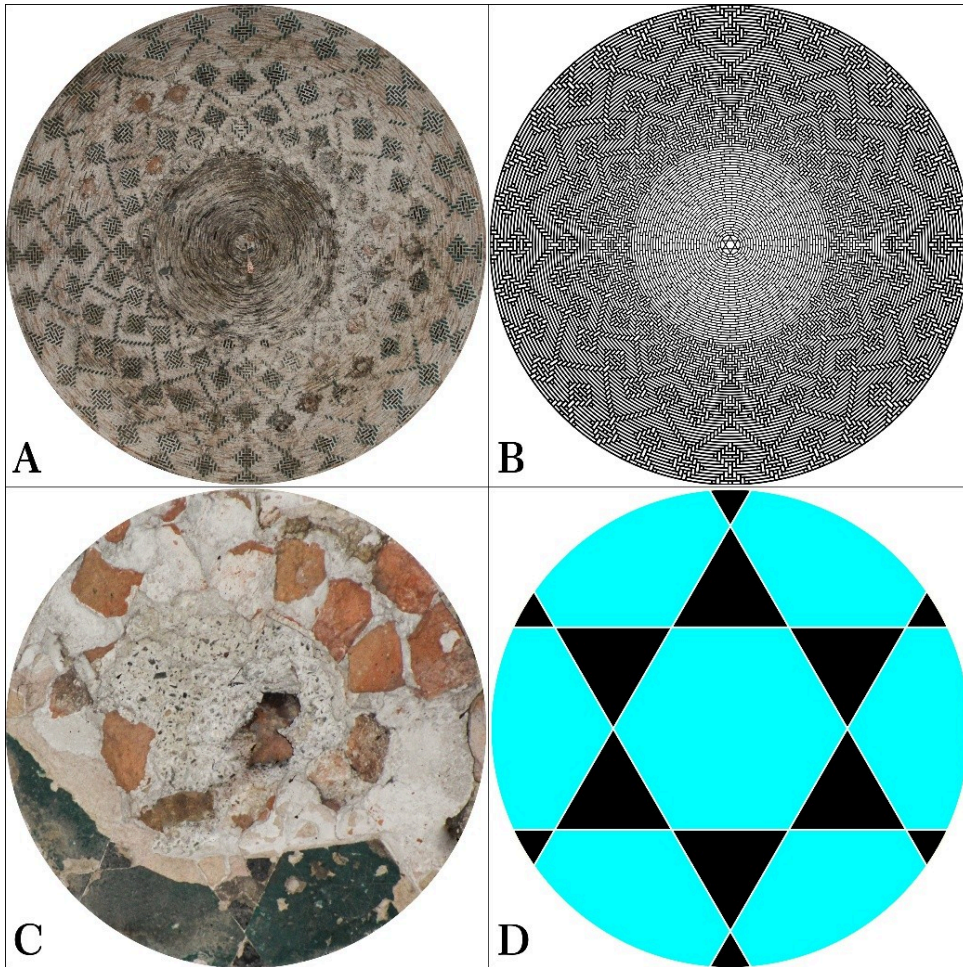
²⁷Kuran, *Anadolu Medreseleri*, 59.

²⁸Michael Meinecke, *Fayencedekorationen Seldschukischer Sakralbauten in Kleinasien II.* cilt. (Tubingen: Deutsches Archäologisches Institut, 1976), 107.

gelebilmıştır. Yapıyı önceden inceleyen Sözen tam ortadaki süslemenin zor anlaşıldığını,²⁹ Yetkin ise göbekte firuze renkli altıgen çinilerin olduğunu dile getirmektedir.³⁰ 1960'lı yıllarda çekilen fotoğrafında süslemeleri net şekilde görülmese de dairesel madalyon rahatlıkla seçilebilmektedir.³¹ Büyük ihtimalle, madalyonun ortasına yerleştirilen kanca, tahribatın sebeplerinden biri olmuştur. Madalyonun bakiyeleri incelendiğinde altıgen ve üçgen olduğu anlaşılan çini plakalar seçilmektedir. Bu parçalardan hareketle merkezde firuze renkli altıgen plaka etrafına yerleştirilmiş altıgen ve patlıcan moru rengindeki üçgen çinilerle kompozisyonun meydana getirildiği varsayılabilir (Görsel 12).

Görsel 12

Afyon-Çay Taş Medrese A-Kubbe (A. Altın'dan İşlenmiştir-2018) B-Kubbe Çizimi (A. Altın-2025) C-Madalyon (A. Altın'dan İşlenmiştir-2018) D-Madalyon Rekonstrüksiyon Çizimi (A. Altın-2025)

Afyon Çay'daki Taş Medrese Türbesi: Medresenin kuzeybatısına bitişik yapılmıştır. Banisine ait olan türbe, çift katlıdır. Türbenin kare planlı üst katı Türk üçgeni geçişli tuğla kubbe ile kapatılmıştır. Yatay sade tuğla sıraları arasında zikzak yaparak ilerleyen dikey sırlı tuğlalarla süsleme yapılmıştır. Merkezdeki madalyon etrafında firuze renkli sırlı tuğlalarla dört sıra halinde genişleyen yedi köşeli yıldız motifleri oluşturulmuştur. Kubbenin merkezinde büyük oranda tahrip olduğu belirtilen madalyon yer almaktadır.³² Dairesel forma sahip madalyonun orta kısmı bütünüyle yok olmuş sadece yarım dilimdeki izler kalmıştır. Bu izler geometrik

²⁹Metin Sözen, *Anadolu Medreseleri Selçuklu ve Beylikler Devri II*. cilt. (İstanbul: İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, 1972), 77.

³⁰Şerare Yetkin. "Türk Çini Sanatında Bazı Önemli Örnekler ve Teknikleri", *Sanat Tarihi Yıllığı*, I (1965): 79.

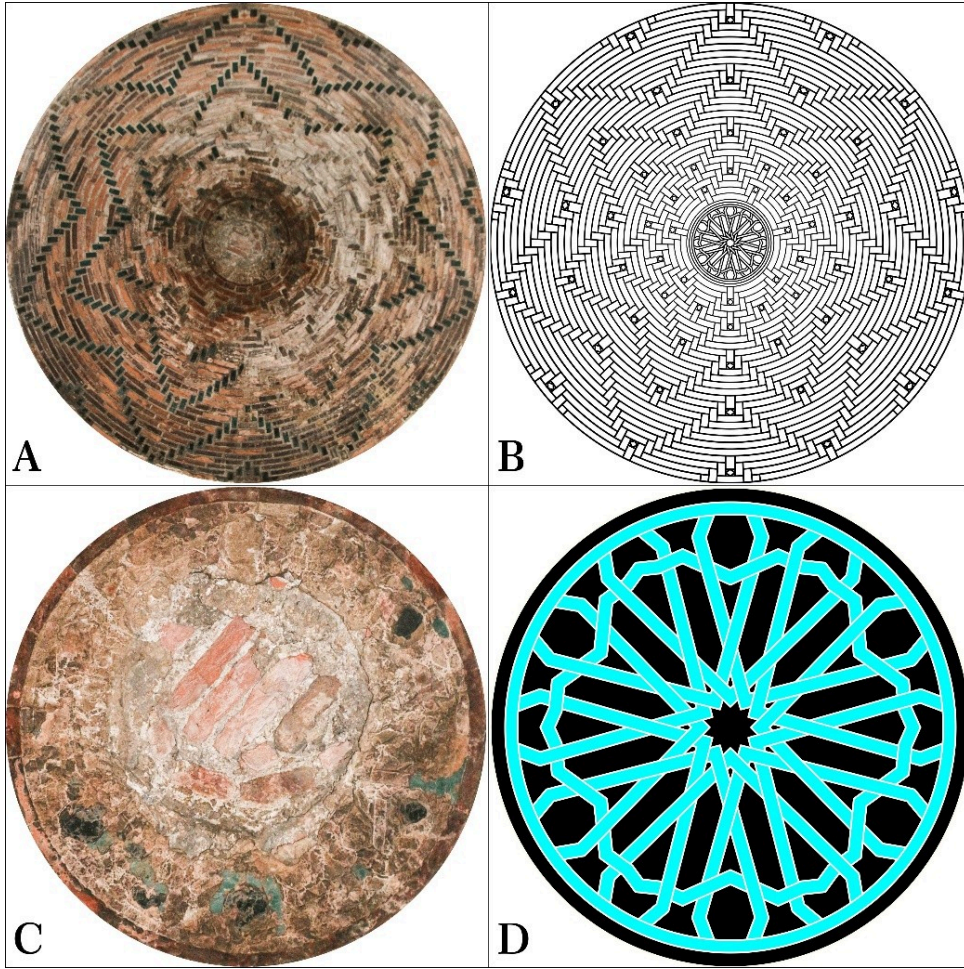
³¹Yetkin. "Türk Çini Sanatında Bazı Önemli Örnekler ve Teknikleri", 82.

³²Mehmet Özkarcı, *Afyon-Çay'da Ebu'l-Mücahid Yusuf Külliyesi* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996), 28.

tarzdadır. Kalan parçalardan hareketle madalyonun süslemesinin, dönel simetri ile on iki katmanlı sistemde açık ve kapalı şekillerle tasarlanmış olabileceği varsayılmaktadır. Merkezde on iki köşeli yıldız etrafında muhtelif şekiller yer almaktadır. Bakiyede görüleceği üzere çizgiler firuze renkli dolgular ise patlıcan moru renkli çinilerle yapılmıştır (Görsel 13). Söz konusu örneğe benzer bir model Karatay'da yer alan çini parçasında bulunmaktadır.³³

Görsel 13

Afyon-Çay Taş Medrese Türbesi A-Kubbe (A. Altın'dan İşlenmiştir-2018) B-Kubbe Çizimi (A. Altın-2025) C-Madalyon (A. Altın'dan İşlenmiştir-2018) D-Madalyon Rekonstrüksiyon Çizimi (A. Altın-2025)

Konya Şeyh Alaman Türbesi: Kitabesine göre 1288 yılında inşa edilmiştir.³⁴ Kare mekândan meydana gelen türbe, Türk üçgeni geçişli kubbe ile örtülmüştür. Tuğla kubbe, yatay istiflenmiş sıralardan meydana gelmektedir. Kubbenin göbeğinde dairesel formu çini mozaik tekniğinde yapılmış madalyon yer almaktadır. Madalyondaki çini kullanımından ötürü eserin farklı yerlerinde de çininin kullanılmış olabileceği yönündeki düşüncüyü desteklemektedir.³⁵ Günümüzde madalyonun ancak küçük bir kısmı seçilebilmektedir. Eski fotoğrafta sağlam olarak görülebilen madalyonun ortası delinmiş ve zincir asmak için kanca yerleştirilmiştir. Geometrik süslemeye sahip madalyonda dönel simetri ile altı katmanlı sistemde kompozisyon tasarlanmıştır. Merkezdeki altı köşeli yıldız çevresinde altışar kere tekrar eden altı köşeli yıldız ve altıgen çini plakalarla

³³Sözen, *Anadolu Medreseleri Selçuklu ve Beylikler Devri*, II. cilt. 294.

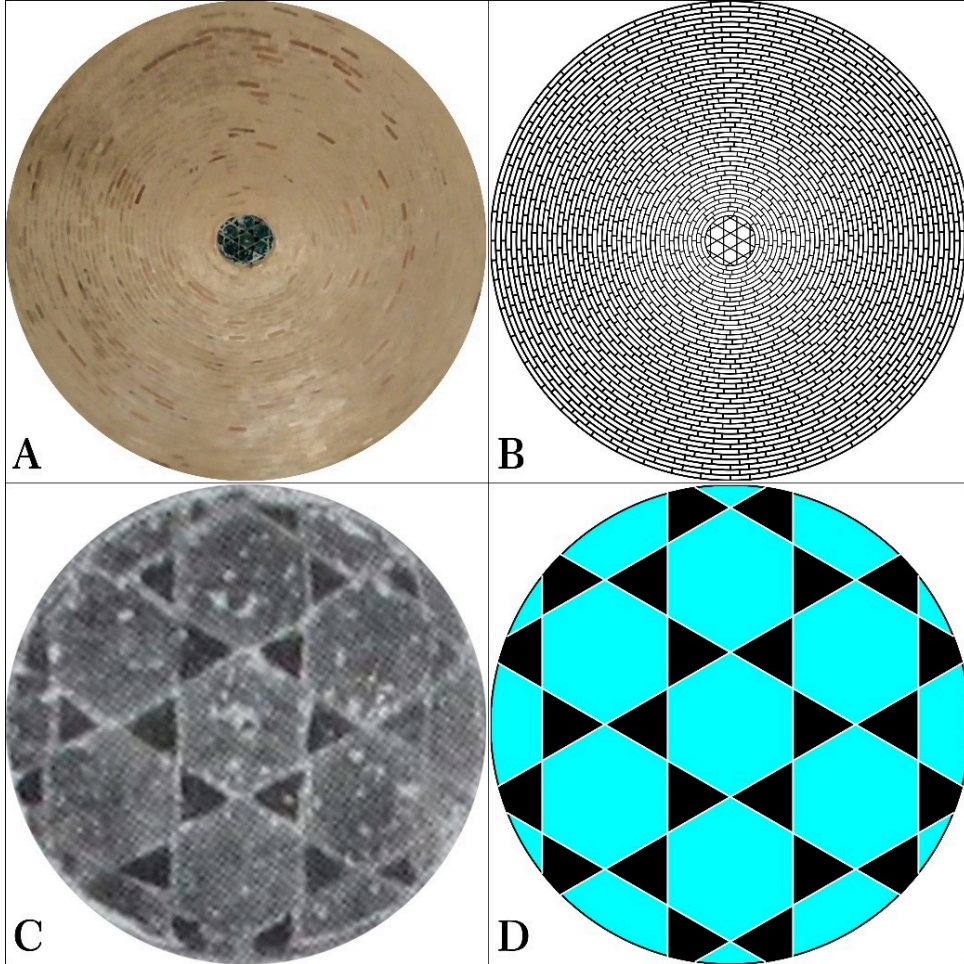
³⁴Önköl, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, 248-251.

³⁵Önköl, 249.

madalyon meydana getirilmiştir. Altıgen çinilerde patlıcan moru, diğerlerinde firuze renkli çiniler kullanılmıştır. Madalyonu çevreleyen bordür bulunmamaktadır (Görsel 14).

Görsel 14

Konya Şeyh Alaman Türbesi A-Kubbe (A. Altın'dan İşlenmiştir-2024) B-Kubbe Çizimi (A. Altın-2025) C-Madalyon (Meinecke, Fayencedekorationen Seldschukischer Sakralbauten, Tafel 40/4. Kaynak Bilgisinden İşlenmiştir-1976) D-Madalyon Çizimi (A. Altın-2025)

3. Geometrik-Bitkisel Süslemeli Madalyonlar

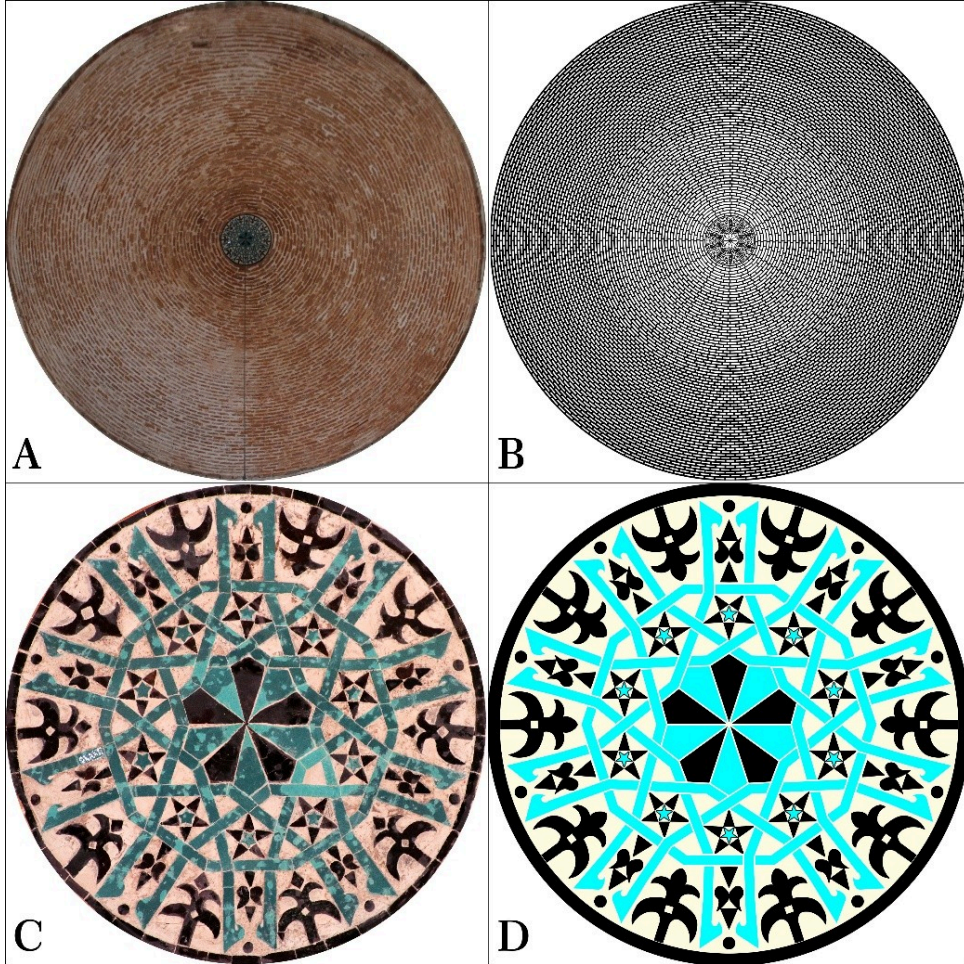
Akşehir'deki Taş Medrese Mescidi: 1250 yılında medrese ile aynı tarihte inşa edilmiştir.³⁶ Medresenin ana cephesine bitişik olarak yapılan mescit, kübik gövdeli harim ve batısında iki gözlü medhal bölümünden meydana gelmektedir. Harim Türk üçgeni geçişli tuğla kubbe ile örtülmüştür. Kubbede tuğla örgüsü yatay istiflidir. Kubbenin göbeğinde yer alan madalyon çini mozaik tekniğinde yapılmıştır. Dairesel forma sahip madalyonda bitkisel ve geometrik süslemeler bir arada kullanılmıştır. Dönel simetri ile on katmanlı sistemde kapalı kırık çizgilerle geometrik model tasarlanmıştır. Merkezde on köşeli yıldız meydana getiren ongenlerin çizgileri madalyonun kenarında topuk şeklinde sonlanmıştır. Aralarına bitkisel tarzda yapılmış süslemeler yerleştirilmiştir. On köşeli yıldız çevresindeki beşgenlerde, iç içe verilmiş beş kollu yıldızlar konumlandırılmıştır. Madalyon patlıcan moru renkli tek sıra bordürle kuşatılmıştır. Çizgiler firuze, dolgular ise patlıcan moru ve alçı renginde yapılmıştır (Görsel 15). Meinecke'nin fotoğrafında madalyon üzerindeki tahribatlar

³⁶Sözen, *Anadolu Medreseleri Selçuklu ve Beylikler Devri*, I. cilt. 22-28.

izlenebilmektedir.³⁷ Yapılan restorasyonla birlikte eksik kalan kısımlar boyanarak tamamlanmıştır.³⁸ Madalyonun ortası delinerek kanca asılmıştır.

Görsel 15

Konya-Akşehir Taş Medrese Mescidi A-Kubbe (A. Altın'dan İşlenmiştir-2018) B-Kubbe Çizimi (A. Altın-2025) C-Madalyon (A. Altın'dan İşlenmiştir-2018) D-Madalyon Çizimi (A. Altın-2025)

Konya'daki Sırçalı Mescit: Kitabesi olmadığından dolayı kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Ancak plan ve süsleme özelliklerinden yola çıkılarak 13. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenebileceği ifade edilmektedir.³⁹ Kare planlı harim ve doğusundaki üç gözlü medhal bölümünden meydana gelmektedir. Harim Türk üçgeni geçişli tuğla kubbe ile örtülmüştür. Günümüzdeki kubbenin özgün kubbe olmadığı sonradan onarımlarda aslına uygun bir şekilde yenilendiği ifade edilmektedir.⁴⁰ Kubbe yatay istifli tuğla sıraları arasında dikey tuğla sıraları ile bezenmiştir. Dikey tuğlalarla madalyon çevresinde on iki sıra halinde gittikçe genişleyen on köşeli yıldız şekilleri meydana getirilmiştir. Yer yer tuğla sıralarında şaşmalar söz konusudur. Bugün kubbenin göbeğinde yer alan süslemeli dairesel madalyon kubbenin eski fotoğrafında süslemesiz sade biçimdedir. Üzerinde herhangi bir iz ya da süsleme görülememektedir. Bütünüyle boya ile çini mozaik süsleme görünümü

³⁷Michael Meinecke, *Fayencedekorationen Seldschukischer Sakralbauten in Kleinasien* I. cilt. (Tubingen: Deutsches Archäologisches Institut, 1976), Tafel 5.

³⁸Alper Altın, *Anadolu Selçuklu Mimarisindeki Geometrik Süslemelerde Restorasyon Hataları* (Konya: Literatürk Academia Yayınları, 2020), 65.

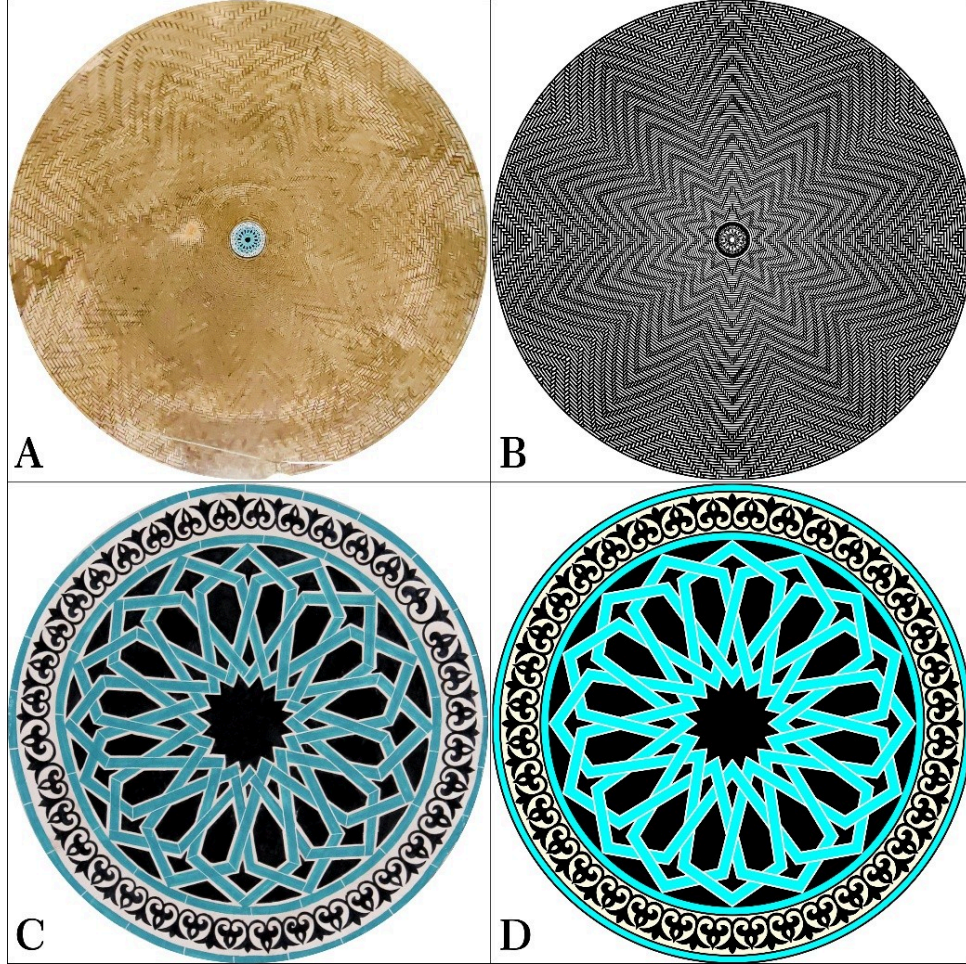
³⁹Murat Katoğlu. "13. Yüzyıl Konyasında Bir Cami Grubunun Plân Tipi ve Son Cemaat Yeri", *Türk Etnografya Dergisi*, 9 (1967): 83.

⁴⁰Ömür Bakırer, *Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı* I. cilt. (Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları, 1981), 136.

verilen madalyondaki modelin izlerden hareketle mi yapıldığı yoksa tahmini bir model olarak mı işlendiği bilinmemektedir. Mevcut model dönel simetri ile on altı katmanlı sistemde kapalı kırık çizgilerle tasarlanmıştır. Geometrik kompozisyon bir bordürle çevrelenmiş, dış kısımlarda sapları birbirine bağlı palmet ve lotus dizilerine yer verilmiştir (Görsel 16).

Görsel 16

Konya Sırçalı Mescit A-Kubbe (A. Altın'dan İşlenmiştir-2021) B-Kubbe Çizimi (A. Altın-2025) C-Madalyon (A. Altın'dan İşlenmiştir-2021) D-Madalyon Rekonstrüksiyon Çizimi (A. Altın-2025)

Elâzığ Harput Arap Baba (Alaca) Mescidi: Kitabesine göre III. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde 1280 yılında inşa edilmiştir.⁴¹ Kübik gövdeli mescidin harimi Türk üçgeni geçişli tuğla kubbe ile örtülmüştür. Kubbe bütünüyle alçı ile sıvalıdır. Göbeğinde bitkisel ve geometrik süslemelerin bulunduğu dairesel madalyon yer almaktadır.⁴² Madalyon çini mozaik tekniğinde yapılmıştır. Meinecke'nin çekmiş olduğu fotoğrafında madalyonun yarı kısmının tahrip olduğu diğer yarısının ise sağlam olarak geldiği görülmektedir.⁴³ Ancak hatalı yapılan restorasyonla birlikte bugün asli özelliğini tamamen yitirmiştir.⁴⁴ Özgün madalyonda geometrik ve bitkisel süsleme birlikte uygulanmıştır. Dönel simetri kullanılarak on iki katmanlı sistemde kapalı kırık çizgilerle model meydana getirilmiştir. Modelin merkezinde on iki köşeli yıldız oluşturulmuştur. Çizgiler firuze

⁴¹İshak Sunguroğlu, *Harput Yollarında* I. cilt. (İstanbul: Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yayınları, 1958), 310-315.

⁴²Oluş Arık. "Anadolu Selçuklu Toplum Hayatında Çini", *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı* içinde, (İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007), 64.

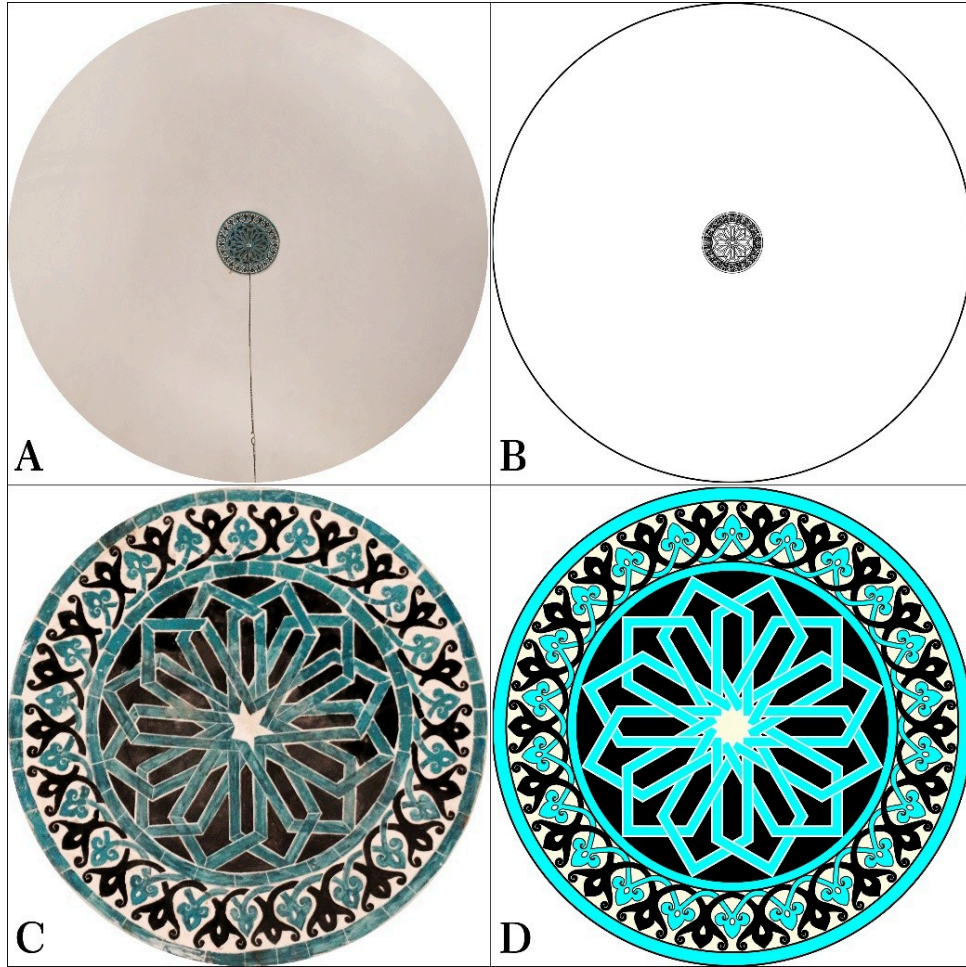
⁴³Meinecke, *Fayencedekorationen Seldschukischer Sakralbauten*, I. cilt. Tafel 17.

⁴⁴Altın, *Anadolu Selçuklu Mimarisindeki Geometrik*, 92-94.

renkli çinilerle dolgular ise patlıcan moru çinilerle yapılmıştır. Madalyonun dış çeperi, iki bordür arasında sapları birbirine bağlı palmet ve lotus motiflerinin dönüşümlü tekrar ettiği bir bezemeyle çevrelenmiştir (Görsel 17).

Görsel 17

Elazığ Harput Arap Baba Mescidi A-Kubbe (A. Altın'dan İşlenmiştir-2022) B-Kubbe Çizimi (A. Altın-2025) C-Madalyon (A. Altın'dan İşlenmiştir-2022) D-Madalyon Rekonstrüksiyon Çizimi (A. Altın-2025)

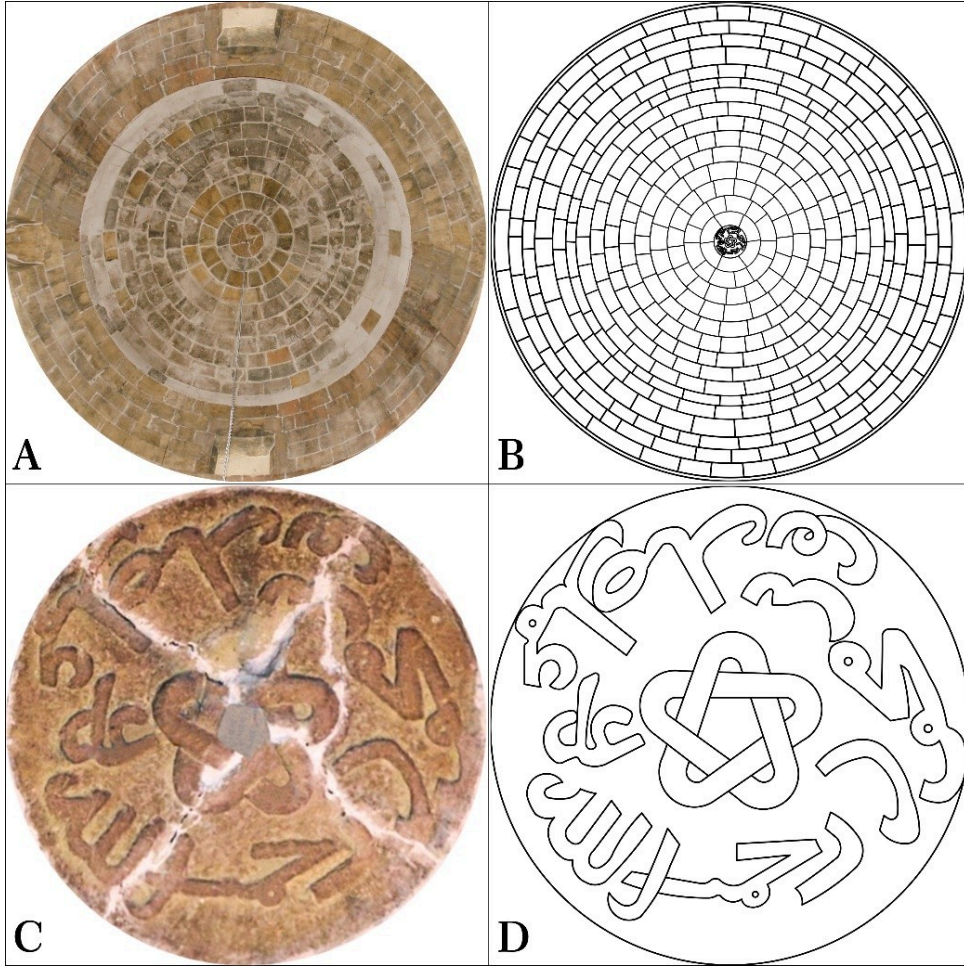
4. Geometrik-Yazı Süslemeli Madalyonlar

Niğde Alaeddin Camisi: Caminin mihrap önündeki kubbesinde de madalyon yer almaktadır. Mihrap önündeki kubbe mukarnas dolgulu tromp geçişlidir. Taş örgü kubbenin göbeğine taştan yapılmış dairesel madalyon konumlandırılmıştır. Diğerleri gibi usta kitabesi olarak yerleştirilmiştir. Madalyonun merkezinde beş kollu yıldız biçiminde düğüm vardır. Etrafına döndürülerek verilmiş yazı işlenmiştir. Yazıda “عمل صديق بن محمود رحمته الله عليه”, “Amel-e Sıddık Bin Mahmud, Rahmet-ullahi Aleyh” (Allah’ın rahmeti (onun) üzerine olsun Mahmud’un oğlu Sıddık yaptı) ibaresi yazmaktadır.⁴⁵ Yazılar ve geometrik süsleme, yüzey oyularak kabartma tekniğiyle oluşturulmuştur. Madalyonun tam ortasının zincir asmak için oyulduğundan ötürü yekpare taş dört parçaya ayrılmıştır. Yer yer yazılar zarar görmüştür (Görsel 18).

⁴⁵Eryaman, “Niğde Alâeddin Camisine Dair Bazı Yeni Bulgular”, 436-445.

Görsel 18

Niğde Alaeddin Cami A-Kubbe (A. Altın'dan İşlenmiştir-2022) B-Kubbe Çizimi (A. Altın-2025) C-Madalyon (Eryaman, "Niğde Alâeddin Camisine Dair Bazı Yeni Bulgular", 439. Kaynak Bilgisinden İşlenmiştir-2025) D-Madalyon Çizimi (A. Altın-2025)

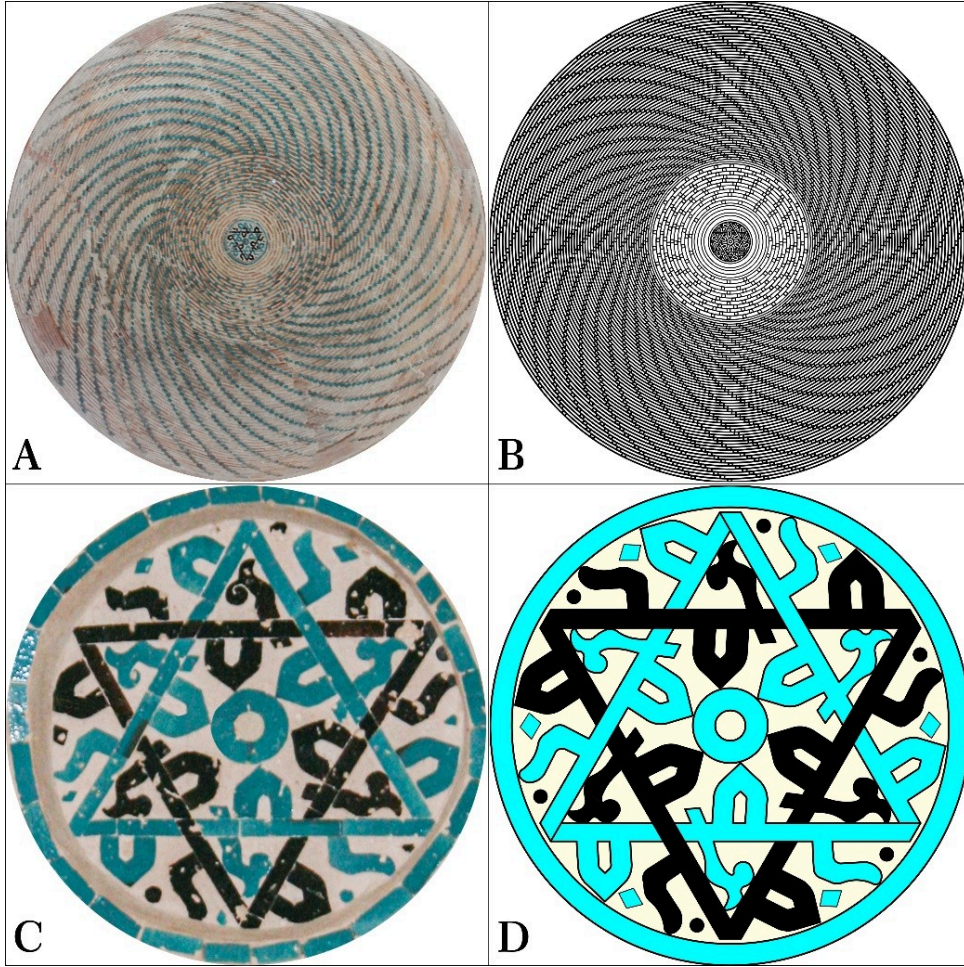
Malatya Battalgazi Ulu Cami: Yapı Büyük Selçuklu cami geleneğinin Anadolu'daki en önemli temsilcisidir. Kitabesine göre Alaeddin Keykubat döneminde 1224 yılında inşa ettirilmiştir.⁴⁶ Mihrap önü kubbeli ve eyvanlı düzende inşa edilen caminin çift cidarlı tuğla kubbesi bulunmaktadır. Kubbeye geçişler yonca dilimli yüksek tromplarla sağlanmıştır. Kubbenin örgüsü yatay tuğla sıraları arasında verilmiş firuze renkli kare şeklindeki sırlı tuğlalarla yapılmıştır. Sırlı tuğlaların çapraz şekilde kaydırılması ile çarkıfelek formunun kolları meydana getirilmiştir. Çarkıfelek formlu kubbede yer alan kırk bir kol, göbek çevresinde bozulmaktadır.⁴⁷ Kubbenin tam merkezine çini mozaik tekniğinde yapılmış dairesel madalyon yerleştirilmiştir. Madalyonun içerisi hafif çukurluğa sahiptir. Dairesel madalyon geometrik formlu kûfi yazı ile bezenmiştir. Madalyonun merkezinde çember bulunmaktadır. Çemberin çevresine altı köşeli yıldız (Mührü Süleyman) şeklinde dönel simetri ile tasarlanan "Muhammed" ismi istiflenmiştir. Aynı yazı hattı altı kere tekrar ettirilmiştir. Altı köşeli yıldız oluşturan üçgenlerden biri patlıcan moru, diğeri firuze renkli yapılmıştır. Zemin ise alçı renginde bırakılmıştır. Madalyon günümüze sağlam olarak gelebilmiştir (Görsel 19).

⁴⁶Oluş Arık. "Malatya Ulu Camiinin Asli Plâni ve Tarihi Hakkında", *Vakıflar Dergisi*, 8 (1969): 144.

⁴⁷Alper Altın. "Türk-İslam Kubbelerinde Çarkıfelek Formları", *Sanat Tarihi Yıllığı*, 30, (2021): 36.

Görsel 19

Malatya-Battalgazi Ulu Cami A-Kubbe (A. Altın'dan İşlenmiştir-2014) B-Kubbe Çizimi (A. Altın-2025) C-Madalyon (A. Altın'dan İşlenmiştir-2014) D-Madalyon Çizimi (A. Altın-2025)

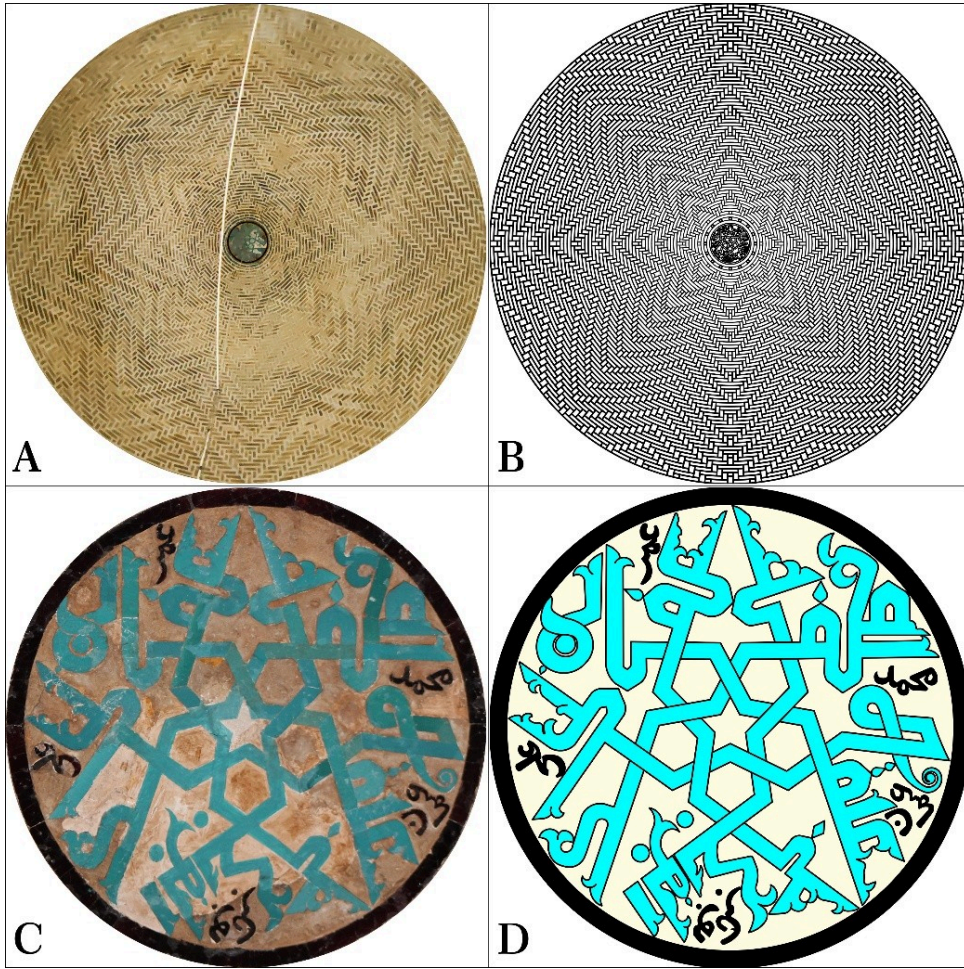

Konya Tahir ile Zühre Mescidi: Kitabesi günümüze gelemediğinden dolayı banisi ve tarihi hususunda kesin bilgiye sahip değiliz. Ancak Konya Evkaf defterindeki kayda göre Sahip Ata Fahreddin Ali tarafından 13. yüzyılın üçüncü çeyreğinde yapılmış olduğu düşünülmektedir.⁴⁸ Mescit, kübik gövdeli bir harim ile doğusunda yer alan türbe ve medhalden meydana gelmektedir. Harim, Türk üçgeni geçişli kubbe ile örtülüdür. Tuğla ile inşa edilen kubbede yatay ve dikey istif bir arada kullanılmıştır. Kubbe, göbekteki madalyon çevresinden başlayarak eteklere doğru genişleyen iç içe verilmiş on sıra halindeki sekiz köşeli yıldızlarla süslenmiştir. Yatay tuğla istifi arasına çapraz kaydırılan dikey tuğla istifi ile yıldızlar oluşturulmuştur. Göbekteki madalyon, çini mozaik tekniğinde yapılmıştır. Madalyonun bezenmesinde yazı ile geometrik süsleme birlikte kullanılmıştır. Muhammed ve Dört Halife'nin (Çehâr-Yâr-ı Güzîn) isimleri hem çiçekli kûfi ile hem de sülüs hatla yazılmıştır. Harfler madalyonun merkezinde doğrusal hatlarla kırılarak uzatılmış ve böylece merkezde beş kollu yıldız meydana getirilmiştir. Sülüs yazılar küçük tutulmuş ve hemen isimlerin başlarına konumlandırılmıştır. Çiçekli kûfi yazılar firuze renkli, sülüs hatlar ise patlıcan moru renkli çini ile yapılmıştır. Zemin alçı renginde bırakılmıştır. Madalyonu dışta patlıcan moru renkli bir bordür çevrelemektedir (Görsel 20).

⁴⁸Alptekin Yavaş. "Konya Sahip Ata (Tahir ile Zühre) Mescidi", *Erzurum Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 20 (2008): 170.

Görsel 20

Konya Tahir ile Zühre Mescidi A-Kubbe (A. Altın'dan İşlenmiştir-2024) B-Kubbe Çizimi (A. Altın-2025) C-Madalyon (A. Altın'dan İşlenmiştir-2024) D-Madalyon Çizimi (A. Altın-2025)

Madalyonun bir kısmı tahrip olmuştur. Eski fotoğrafında Ali ve Ebu Bekir isimlerinin bulunduğu yerde dökülme olduğu görülebilmektedir.⁴⁹ Tahrip olan bölüm dolgu yapılarak boyanmıştır. Onarılan bu kısım, açık beyaz rengi ile rahatlıkla seçilebilmektedir.

5. Geometrik-Bitkisel-Yazı Süslemeli Madalyonlar

Konya Sahip Ata Türbesi: Külliye'nin bir parçası olarak Sahip Ata Fahreddin Ali tarafından inşa ettirilmiştir. 1277-78 yıllarına tarihlenen türbe külliye'nin son inşa edilen birimi olmuştur.⁵⁰ Caminin güneyine konumlanan kare gövdeli türbe, Türk üçgeni geçişli kubbe ile örtülmüştür. Kubbe çapraz istiflenmiş tuğlalarla balıksırtı örgülü yapılmıştır. Yedi tam bir yarım sıra balıksırtı örgü vardır. Tuğla sıralarında kötü onarımın sonucu yer yer şaşmalar bulunmaktadır. Bu şaşmaların, 1964-65 yıllarında türbenin yenileme çalışmalarından kaynaklandığı düşünülmektedir.⁵¹ Kubbenin göbeğine dairesel çini mozaik madalyon yerleştirilmiştir. Madalyonda, bitkisel, geometrik ve yazı olmak üzere üç farklı bezeme unsuru bir arada kullanılmıştır. Çiçekli kûfi yazı hattıyla Muhammed ve Dört Halife'nin (Çehâr-Yâr-ı Güzîn) isimleri yazılmıştır. Tahir ile Zühre Mescidi örne-

⁴⁹Yavaş, "Konya Sahip Ata (Tahir ile Zühre) Mescidi", 178.

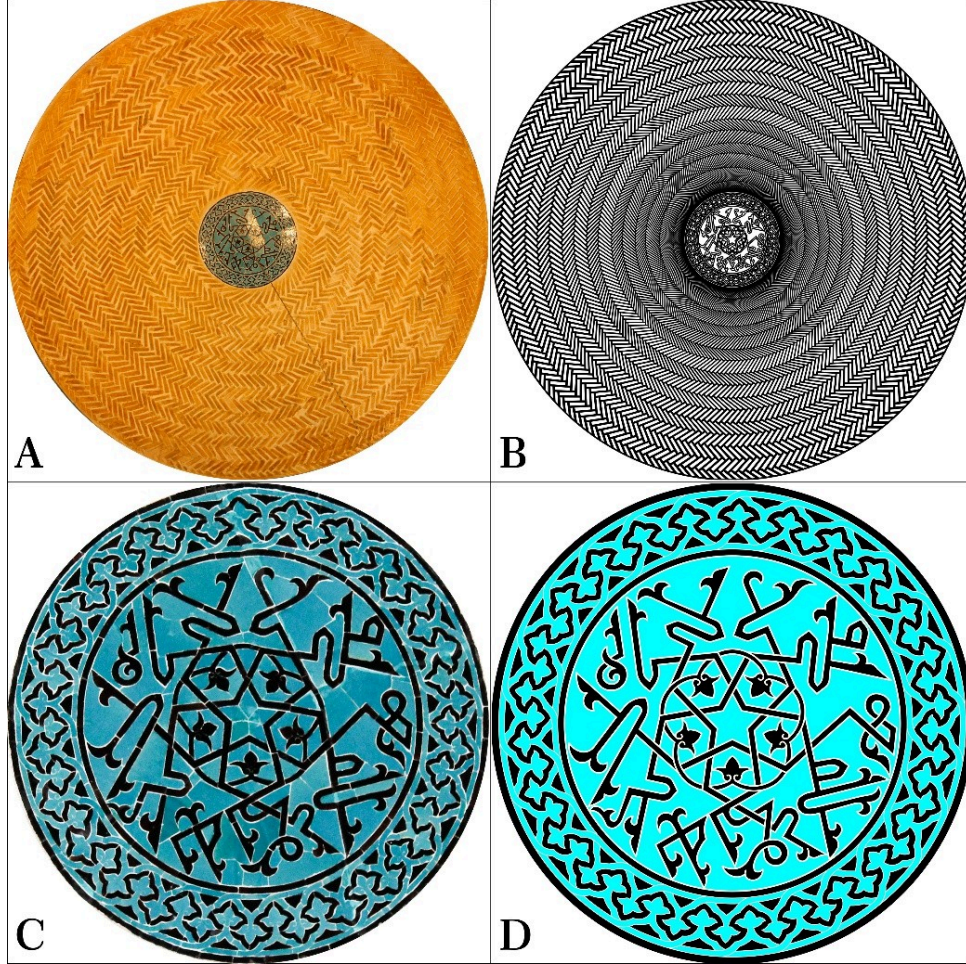
⁵⁰Yavaş, *Anadolu Selçuklu Veziri Sahib Ata*, 79.

⁵¹Yavaş, 80.

ğinde olduğu gibi merkezde doğrusal uzatılan harfler kırılarak ilerletilmiş ve beş kollu yıldız oluşturmuştur. Beş kollu yıldız etrafında sapları birbirine bağlı palmet dönmektedir. Yazılı alan ters düz verilmiş palmet dizilerine sahip bordürle çevrelenmiştir. Madalyonda zemin firuze renkli tutulmuştur. Süslemeler ise patlıcan moru renkli çinilerle yapılmıştır (Görsel 21). Madalyonun ortası avize asmak için delinmiştir.

Görsel 21

Konya Sahip Ata Türbesi A-Kubbe (A. Altın'dan İşlenmiştir-2021) B-Kubbe Çizimi (A. Altın-2025) C-Madalyon (A. Altın'dan İşlenmiştir-2021) D-Madalyon Çizimi (A. Altın-2025)

Konya Beyhekim Mescidi: Kesin inşa tarihi bilinmemekle birlikte banisi Tabib Ekmelü'd-din'den hareketle 13. yüzyılın ikinci yarısında inşa edilmiş olabileceği belirtilmektedir.⁵² Mescit dikdörtgen bir harim ile harimin doğusundaki üç birimden meydana gelmektedir. Bu birimlerden kuzeydeki mekân banisinin türbesi olarak yapılmıştır. Harim Türk üçgenleri ile kareye dönüştürülmüş ve üzeri kubbe ile örtülmüştür. Kubbe yatay ve dikey istiflenmiş tuğla örgüsüne sahiptir. Göbekteki madalyon etrafından başlayarak çapraz olarak kaydırılan dikey tuğlalar, eteklere kadar inmekte ve altı köşeli yıldızları oluşturmaktadır. Altı köşeli yıldızlar on bir sıra halindedir. Kubbede tuğlaların aralarında firuze renkli çinilerin olduğu ifade edilmektedir.⁵³ Derz aralarındaki çinilerden günümüze herhangi bir kalıntı gelememiştir. Kubbe göbeğinde çini mozaik tekniğinde yapılmış dairesel madalyon vardır. Madalyonda yazı, geometrik ve bitkisel bezeme olmak üzeri üç farklı süsleme bir arada verilmiştir. Çiçekli kûfi yazı ile Muhammed ve Dört Halife'nin (Çehâr-Yâr-ı Güzîn)

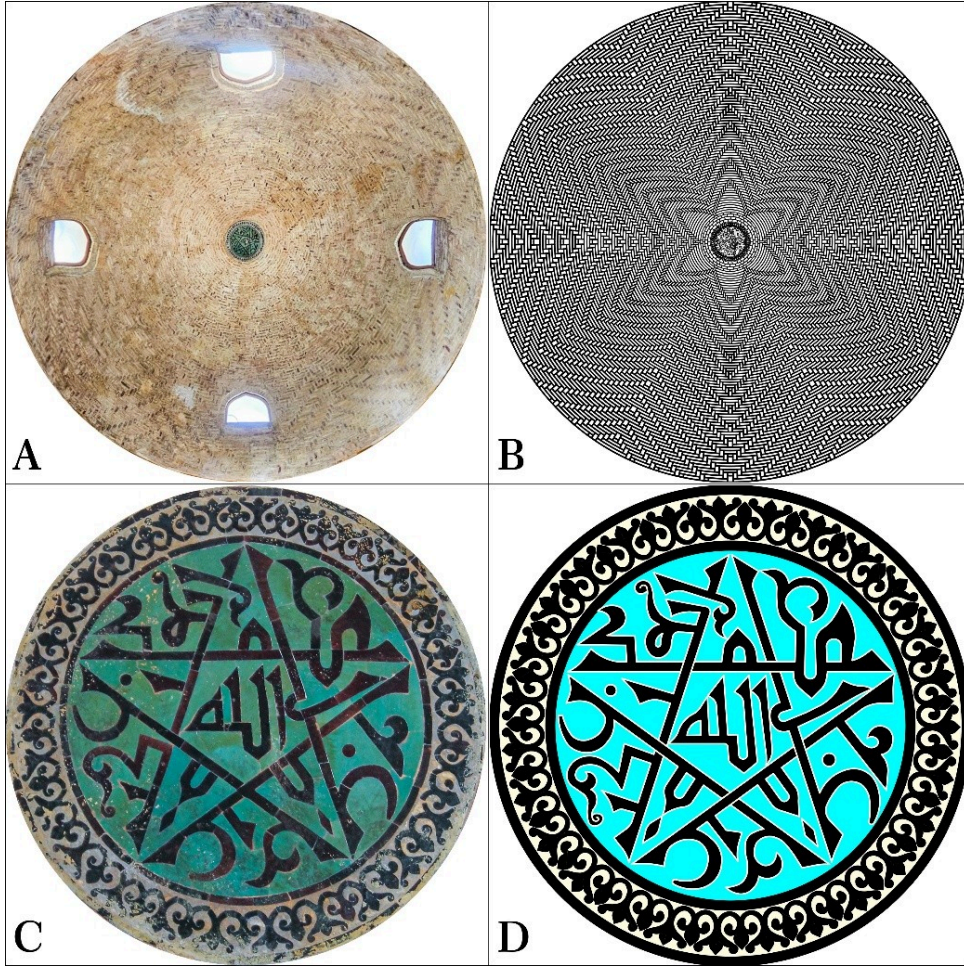
⁵²İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi* (Konya: Yeni Kitap Basımevi, 1964), 337-338.

⁵³Oluş Arık, "Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Dini ve Kamusal Yapılarında Çini", *Anadolu Toprağının Hazinesi Çini Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri* içinde, (İstanbul: Kale Grubu Kültür Yayınları, 2007), 138.

isimleri yazılmış isimlerin tam ortasına “Allah” ismi konumlandırılmıştır. Peygamber ve dört halifenin isimleri doğrusal yerleştirilerek beş kollu bir yıldız meydana getirilmiştir. Madalyondaki yazı karakteriyle mescidin özgün mihrabının yazı karakteri birbirine benzemektedir.⁵⁴ Yazı çevresinde sapları birbirine bağlı palmet ve lotus dizilerinden müteşekkil bordür bulunmaktadır. Yazı ve bitkisel motif patlıcan moru renkli çinilerle yapılmıştır. Merkezdeki dairede zemin firuze renklidir. Bordürde ise zemin alçı rengindedir (Görsel 22). Madalyonun neredeyse yarı kısmı tahrip olmuş, tahrip olan kısım dolgu yapılarak boyanmıştır. Boyanan alan açık rengi ile seçilebilmektedir. Eskiden madalyonun tam ortasında zincirin asılı olduğu kanca bulunmaktayken günümüzde zincir kaldırılmıştır. Ancak hala kanca ve oyulmuş kısım görülebilmektedir.

Görsel 22

Konya Beyhekim Mescidi A-Kubbe (A. Altın’dan İşlenmiştir-2021) B-Kubbe Çizimi (A. Altın-2025) C-Madalyon (A. Altın’dan İşlenmiştir-2021) D-Madalyon Çizimi (A. Altın-2025)

Değerlendirme

Selçuklular, Anadolu’yu pek çok mimari eserle donatarak egemenlikleri altındaki diyarları bayındır hale getirmişlerdir. Özgün mimari gelenekleriyle, farklı işlevlere sahip yapılar inşa ederek bölgelere Selçuklu imzasını atmışlardır. Selçuklu mimarisi sadece görkemli eserleriyle değil, aynı zamanda bu eserleri oluşturan her bir yapı elemanının şahsına has karakteriyle ön plana çıkmıştır. Anadolu Selçuklu mimarisinin karakteristik öğelerinden biri de kubbeler olmuştur. Üzeri kapalı, geniş ve ferah mekanlar elde etmek isteyen Selçuklular kubbeyi etkin bir şekilde yapılarında kullanmışlar, biçimsel ve estetik ahengi kubbelerinin

⁵⁴Volkmar Enderlein. “Der Mihrāb der Bey Hakim Moschee in Konya. Ein Denkmal und seine Geschichte”, *Forschungen und Berichte*, 17 (1976): 35.

tasarımında buluşturmışlardır. Selçuklular, kubbe yapımında hafif malzeme tercih ettikleri için genellikle tuğla kullanmışlardır. Tuğla malzeme dışında, taş kubbeler de rastlanılmaktadır. Selçuklu kubbeleri, malzemenin yalın güzelliğini vurgulayan çeşitli örgü teknikleriyle inşa edilmiştir. Bundan dolayı kubbe yüzeyini sıvama gereği duymamışlardır. Günümüzde bazı Selçuklu yapılarının kubbelerinde karşılaşılan sıvalı yüzeyler aslında muhdestir. Kubbenin süslü örgülerinin seçimini, sadece estetik değil aynı zamanda sağlamlık kaygısı da belirlemiştir.⁵⁵ Selçuklu yapılarında süslü kubbelerle; cami, mescit, türbe, medrese gibi çeşitli yapılarda karşılaşılmaktadır. Kubbeleri çini ile süsleme geleneği Selçuklu mimarisinin bir özelliği olmuştur.⁵⁶ Kubbe çinilerinin en dikkat çekici ögesi, kuşkusuz göbekte yer alan madalyonlardır. Çalışmamızda Selçuklu devrinden kubbe göbeğine yerleştirilen madalyonlardan günümüze gelebilmiş sadece 22 örnek tespit edilmiştir. Örneklerin sekizi mescitlerde, sekizi camilerde, beşi türbelerde, biri ise medresede yer almaktadır. Madalyonlu kubbelerden ikisi taş malzeme ile yapılmışken geriye kalan yirmisi tuğla malzemeye sahiptir. Taş kubbelerde göbekteki madalyonda aynı malzeme kullanılmış, tuğla kubbelerde ise çini mozaik madalyonlar tercih edilmiştir. Madalyonlar ekseriyetle dairesel formda ele alınmıştır. Sadece Amasya Gök Medrese Camisi'nin orta sahnının 2. kemer gözündeki örnekte onikigen, 3. kemer gözündeki örnekte ongen, doğu ve batıdaki sahnının 5. kemer gözlerindeki örneklerde ise altıgen yapıda düzenlenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1*Anadolu Selçuklu Kubbelerinin ve Madalyonların Analiz Tablosu*

	Şehir	Yapı Adı	Yeri	Tarih	Kubbe Malzeme	Madalyon	Form	Süsleme	Durumu
1	Niğde	Alaeddin Cami	Doğu Sahn 1. Kemer Gözü	1223	Taş	Taş	Dairesel	Yazı	Sağlam
2	Konya-Akşehir	Küçük Ayasofya Mescidi	Harim	1235	Tuğla	Çini-Mozaik	Dairesel	Geometrik	Sağlam
3	Konya	Karatay Mescidi	Harim	<1248	Tuğla	Çini-Mozaik	Dairesel	Geometrik	Kısmen Yok Olmuş
4	Konya-Akşehir	Taş Medrese Türbesi	Ana Mekan	1250	Tuğla	Çini-Mozaik	Dairesel	Geometrik	Sağlam
5	Amasya	Gök Medrese Cami	Orta Sahn 2. Kemer Gözü	<1266	Tuğla	Çini-Mozaik	Onikigen	Geometrik	Büyük Kısmı Tahrip Olmuş
6	Amasya	Gök Medrese Cami	Orta Sahn 3. Kemer Gözü	<1266	Tuğla	Çini-Mozaik	Ongen	Geometrik	Büyük Kısmı Tahrip Olmuş
7	Amasya	Gök Medrese Cami	Doğu Sahn 3. Kemer Gözü	<1266	Tuğla	Çini-Mozaik	Dairesel	Geometrik	Büyük Kısmı Tahrip Olmuş
8	Amasya	Gök Medrese Cami	Batı Sahn 3. Kemer Gözü	<1266	Tuğla	Çini-Mozaik	Dairesel	Geometrik	Büyük Kısmı Tahrip Olmuş
9	Amasya	Gök Medrese Cami	Doğu-Batı Sahn 5. Kemer Gözü	<1266	Tuğla	Çini-Mozaik	Altıgen	Geometrik	Büyük Kısmı Tahrip Olmuş

⁵⁵Bakırer, *Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi*, 26.⁵⁶Gönül Öney, *Türk Çini Sanatı* (İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası Yayınları, 1976), 33.

Şehir	Yapı Adı	Yeri	Tarih	Kubbe Malzeme	Madalyon	Form	Süsleme	Durumu
10 Konya-Akşehir	Seyyid Mahmud Hayrani Türbesi	Sanduka Katı	13. yy'ın sonları	Tuğla	Çini-Mozaik	Dairesel	Geometrik	Büyük Kısmı Tahrip Olmuş
11 Konya	Bulgur Tekkesi Mescidi	Harim	13. yy'ın sonları	Tuğla	Çini-Mozaik	Dairesel	Geometrik	Bozulmuş
12 Afyon-Çay	Taş Medrese	Orta Mekan	1278	Tuğla	Çini-Mozaik	Dairesel	Geometrik	Kısmen Yok Olmuş
13 Afyon-Çay	Taş Medrese Türbesi	Sanduka Katı	1278	Tuğla	Çini-Mozaik	Dairesel	Geometrik	Kısmen Yok Olmuş
14 Konya	Şeyh Alaman Türbesi	Sanduka Katı	1288	Tuğla	Çini-Mozaik	Dairesel	Geometrik	Sağlam
15 Konya-Akşehir	Taş Medrese Mescidi	Harim	1250	Tuğla	Çini-Mozaik	Dairesel	Geometrik-Bitkisel	Büyük Kısmı Tahrip Olmuş
16 Konya	Sırçalı Mescit	Harim	13. yy'ın II. yarısı	Tuğla	Çini-Mozaik	Dairesel	Geometrik-Bitkisel	Bozulmuş
17 Elazığ	Harput Arap Baba Mescidi	Harim	1280	Tuğla	Çini-Mozaik	Dairesel	Geometrik-Bitkisel	Bozulmuş
18 Niğde	Alaeddin Cami	Mihrap Önü	1223	Taş	Taş	Dairesel	Geometrik-Yazı	Sağlam
19 Malatya-Battalgazi	Ulu Cami	Mihrap Önü	1224	Tuğla	Çini-Mozaik	Dairesel	Geometrik-Yazı	Sağlam
20 Konya	Tahir ile Zühre Mescidi	Harim	13. yy'ın III. çeyreği	Tuğla	Çini-Mozaik	Dairesel	Geometrik-Yazı	Sağlam
21 Konya	Sahip Ata Türbesi	Ana Mekan	1278	Tuğla	Çini-Mozaik	Dairesel	Geometrik-Yazı-Bitkisel	Sağlam
22 Konya	Beyhekim Mescidi	Harim	13. yy'ın II. yarısı	Tuğla	Çini-Mozaik	Dairesel	Geometrik-Yazı-Bitkisel	Sağlam

Kubbe madalyonlarında süsleme olarak yazılı, bitkisel ve geometrik bezeme ile karşılaşılmaktadır. Bu bezeme üslupları yalnız kullanıldığı gibi bir arada kullanıldığı örnekler de mevcuttur. Madalyonlardan on üçü geometrik, biri yazılı bezemeye sahiptir. Altısında iki farklı süsleme üslubu birlikte uygulanmıştır. Bunlardan üçünde geometrik ve bitkisel, diğer üçünde ise geometrik ve yazılı süslemeye rastlanmaktadır. Üç farklı üsluptan istifade edilerek meydana getirilen kompozisyon sadece iki örnekte karşımıza çıkmaktadır. Madalyonların dokuzunda kompozisyon eksiksiz haldedir. Bunların bir kısmı restore edilmiş ve bütünlükleri sağlanmıştır. Örneklerden yedisinde kompozisyonun büyük bölümü tahrip olmuştur. Bu madalyonlarda model seçilebilmektedir. Ancak tahrifat ve noksanlar söz konusudur. Üçü ise kısmen yok olmuştur. Kısmen yok olan madalyonlarda sadece kompozisyonun nasıl olabileceğine dair ipucu verebilecek parçalar kalmıştır. Bu parçalardan hareketle rekonstrüksiyon denemesinde bulunulmuştur. Madalyonların üçü ise bütünüyle

bozulmuştur. Sadece Harput Arap Baba Mescidi'ndeki madalyonun eski fotoğrafında özgün kompozisyon tespit edilebilmektedir. Diğerlerinde kompozisyonun asli durumu hakkında bilgi bulunmamaktadır (Tablo 1).

Selçuklu devrinden bugüne kalan kubbelerin çoğu yenilenmiş veya tamir görmüştür. Dolayısıyla günümüze gelemeyen örneklerin varlığı düşünülebilir. Günümüzde bilinen 22 örnek dışında bütünüyle ortadan kaybolan ancak izlerden hareketle varlığı anlaşılan madalyonlu kubbeler de vardır. Tokat Sefer Paşa Türbesi'nde (1251) mevcut kalıntılardan yola çıkılarak kubbe göbeğinde çini madalyon bulunduğu belirtilmektedir.⁵⁷ Mardin Hatuniye Medresesi Türbesi'nin (1176-1184), Sivas Buruciye Medresesi Türbesi'nin (1271), Sivas Gök Medrese Mescidi (Görsel 23A) ve Dar ül-kur'a'sının (1271), Konya Ulaş Baba Kümbeti'nin (13. yy.), Konya Karatay Medresesi (1251) müderris odasının kubbe göbeklerinde yer alan dairesel oyuntular aslında madalyon olduğunun işaretidir. Sivas Gök Medrese mescidinin kubbesinde yapılan sıva raspasıyla özgün madalyonun yuvası ortaya çıkarılmıştır. Ancak akabinde yüzey doldurulup firuze renginde boyanmıştır (Görsel 23B). Madalyon kompozisyonundan herhangi bir iz kalmamıştır. Kubbe göbeğinde madalyon yerine bacini (çini kâse) bulunan örnekler de vardır. Selçuklu mimarisinde bacini uygulamaları, iç ve dış cephelerde görülebilmektedir.⁵⁸ Kubbenin göbeğine yerleştirilmiş günümüze gelebilen sadece iki örnek tespit edilebilmiştir. Konya İç Karaaslan Mescidi'nde⁵⁹ (13. yy.) (Görsel 23C) ve Kastamonu Karanlık Evliyâ Türbesi'nde (13. yy.) sade bacini kullanılmıştır.⁶⁰ Konya Cemal Ali Dede Türbesi'nin (1274) ve Konya Beşare Bey Mescidi'nin (1219) kubbe göbeğinde ise kâseye benzer şekilde oyuntu bulunmaktadır. Günümüzde herhangi bir renk kalıntısı görülemediğinden dolayı buradaki bacinilerin yok olduğu düşünülmektedir. Selçuklu kubbelerinde göbek dışında farklı yerlerde de baciniye rastlanılmaktadır. Akşehir Küçük Ayasofya Mescidi'nde (1234) sıra halinde kubbe kasnağına baciniler yerleştirilmiş, Tokat Yağlıbasan Medresesi'nde (1151) ise kubbenin iç yüzeyine sıralanmıştır.⁶¹

Kubbelerdeki madalyonlara benzer şekilde tonozlarda da madalyon kullanılmıştır. Aksaray Yusuf Hakiki Tekkesi giriş koridorunun tonozunda kubbe göbeklerindeki madalyonlara benzer geometrik süslemeli madalyonlar yer almaktadır. Üçgen biçimli birimlere ayrılan tonozda farklı modelde beş madalyona yer verilmiştir.⁶² Bunun dışında Sivas Gök Medrese'nin tonoz örtülü yan eyvanlarında madalyon görülmektedir (Görsel 23D). Tonozun merkezine konumlandırılan madalyon, Sahip Ata Türbesi ve Beyhekim Mescidi madalyonları gibi geometrik, yazılı ve bitkisel süslemenin bir arada bulunduğu süsleme programında yapılmıştır. Sivas Gök Medrese'deki madalyona benzer şekilde Konya Sırçalı Medrese eyvanında da madalyon olduğu belirtilmektedir.⁶³

⁵⁷Önköl, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, 229.

⁵⁸Turgay Polat ve Oktay Orhanlı. "Adıyaman Camilerinde Süsleme Unsuru Olarak "Bacini" Uygulamaları", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 35 (2020): 675.

⁵⁹Zekeriya Şimşir ve Ahmet Yavuzylmaz, "Yeni Bulunan Bir Selçuklu Kitabesi: İç Karaaslan Mescidi Kitabesi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Prof. Dr. Fuat Sezgin Özel Sayısı (2019): 93.

⁶⁰Önköl, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, 147.

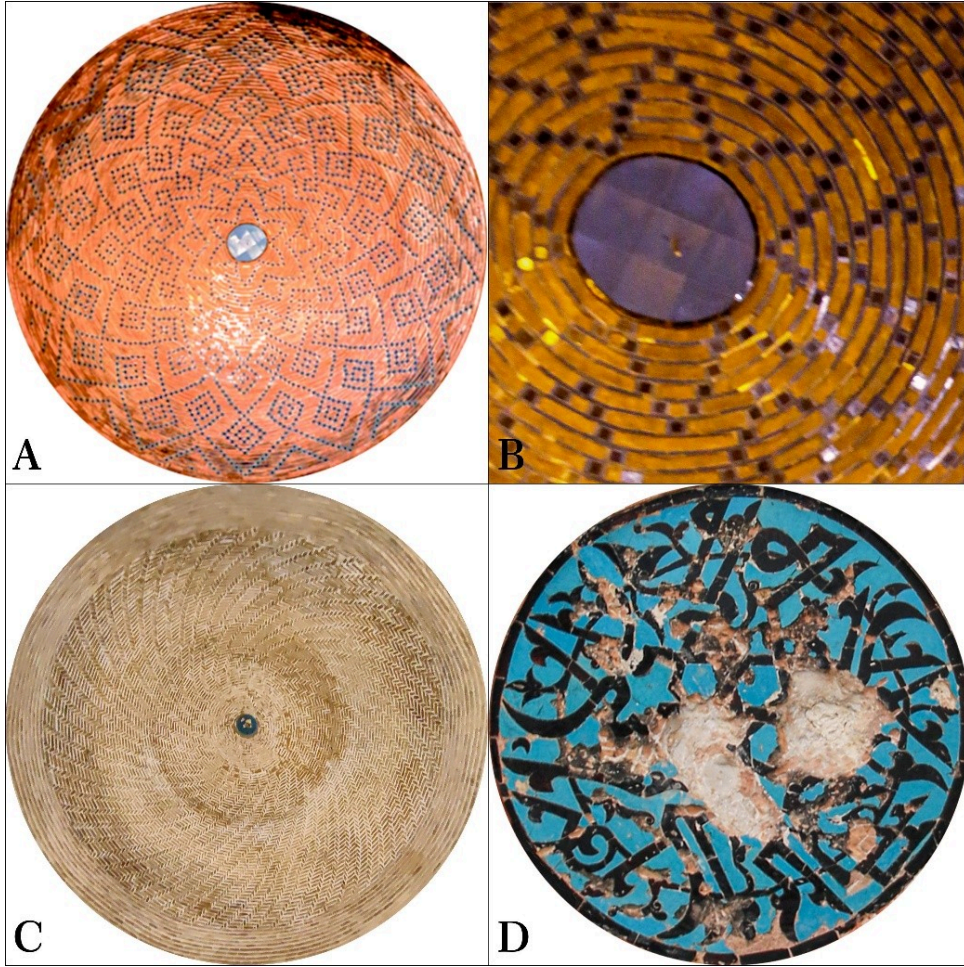
⁶¹Işık Aksulu. "Tokat Çukur Medresenin Yeni Bulgular Işığında Mimari Yapısının Değerlendirilmesi", *Konya Kitabı*, X (2007): 64.

⁶²Meinecke, *Fayencedekorationen Seldschukischer Sakralbauten*, II. cilt. 20-23.

⁶³Şerare Yetkin, *Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1972), 149.

Görsel 23

Sivas Gök Medrese Mescidi Kubbesi (A. Altın'dan İşlenmiştir-2022) B- Sivas Gök Medrese Mescidi Özgün Madalyon Yuvası (A. Altın'dan İşlenmiştir-2022) C-Konya İç Karaaslan Mescidi Kubbesi (A. Altın'dan İşlenmiştir-2023) D-Sivas Gök Medrese Yan Eyvanı Tonoz Madalyonu (A. Altın'dan İşlenmiştir-2022)

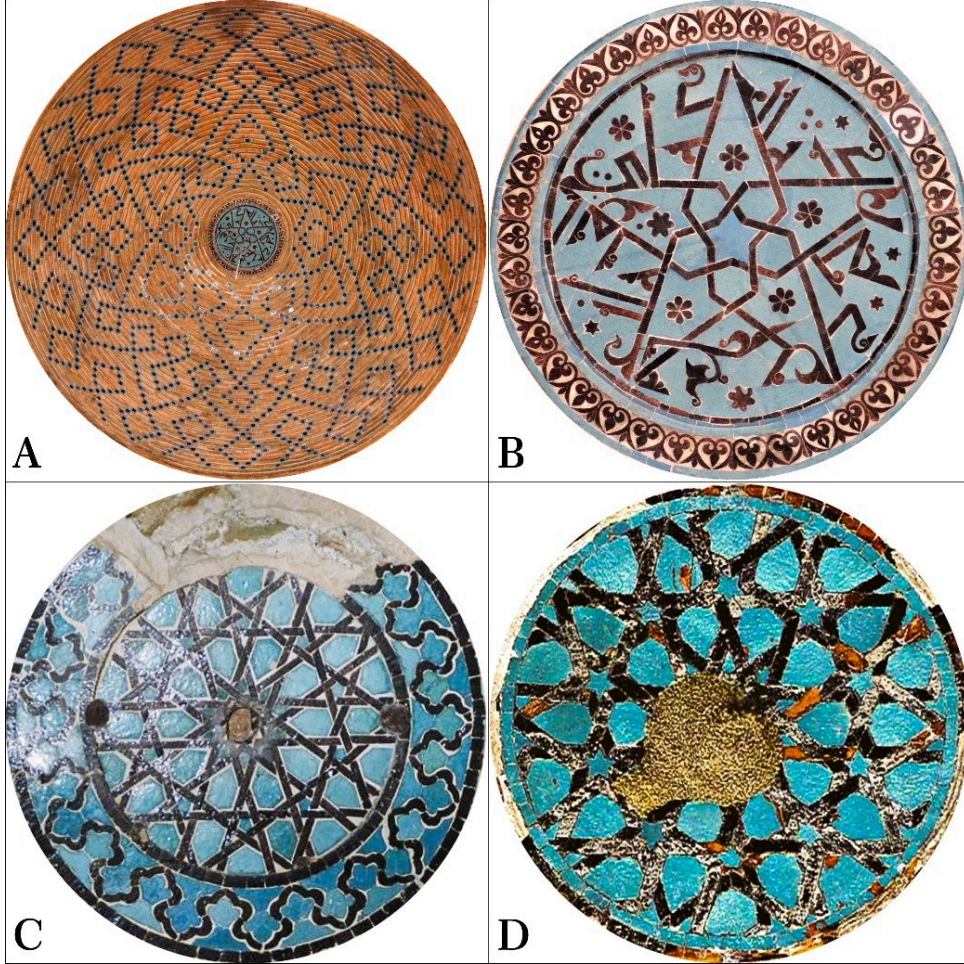
Örneklerden de anlaşılacağı üzere Selçuklular genelde tuğla kubbelerinin göbeklerine çini mozaik madalyon yerleştirmişlerdir. Çini mozaik tekniğinde yapılmış dairesel kubbe madalyonları, Selçuklu dönemi sonrasında Beylikler döneminde de kullanılmıştır. Günümüze gelen örneklerden hareketle Selçuklu dönemindeki kadar yaygın olmadığı belirtilebilir. Kubbe madalyonları Eşrefoğulları ve Aydınöğulları yapılarında karşımıza çıkmaktadır. Konya Beyşehir Eşrefoğlu Cami (Görsel 24A-B) ve Eşrefoğlu Türbesi (1296-99) (Görsel 24C) ile Birgi Aydınöğlu Mehmet Bey Türbesi'nde⁶⁴ (1312-13) (Görsel 24D) Selçuklu kubbe madalyonlarını aratmayacak derecede güzide örneklerle rastlanılmaktadır. Beylikler döneminde azalan çini mozaik tekniğindeki kubbe madalyonları, Osmanlı döneminde yerini kalemişi madalyonlara bırakmıştır (Görsel 25A). Osmanlı dönemi yapılarının kubbe göbeklerinde çini mozaik madalyon örneği ile karşılaşılmasa da Bursa Yeşil Türbe'nin (1421) pencere tavanına yapılmış çini mozaik madalyon vardır.⁶⁵

⁶⁴Hakkı Önköl, *Beylikler Devri Bey Türbeleri* (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2020), 243-244.

⁶⁵Sevinç Gök Gürhan, "Beylikler ve Erken Osmanlı Devri Çini Sanatına Kısa Bir Bakış", *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı* içinde, (İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007), 217.

Görsel 24

A-Konya Beyşehir Eşrefoğlu Cami Kubbe (A. Altın'dan İşlenmiştir-2020) B-Konya Beyşehir Eşrefoğlu Cami Kubbe Madalyonu (A. Altın'dan İşlenmiştir-2020) C Konya Beyşehir Eşrefoğlu Türbesi Kubbe Madalyonu (Küçük ve Yar, "Konya Beyşehir Eşrefoğlu Türbesi Kubbe Çinileri Yapım Teknikleri ve Restorasyonu", 63. Kaynak Bilgisinden İşlenmiştir-2015) D-Birgi Aydınoğlu Mehmet Bey Türbesi Kubbe Madalyonu (Arık, "Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Dini ve Kamusal Yapılarında Çini", 173. Kaynak Bilgisinden İşlenmiştir-2007)

Selçuklu kubbelerinde yer alan madalyonlar, işlevsellik ve estetiği bir araya getiren özgün tasarıma sahiptir. Genelde tuğla örgü ile yapılan kubbelerde, merkeze doğru daralan istif sırasından dolayı tuğla örgülerde şaşmalar olabilmektedir. Merkezde dairesel yekpare malzeme kullanılamaması, kubbenin estetiğini bozmakta, örgü sırasının devamlılığını zorlaştırmaktadır. Tuğla kubbelerde örgü sistemini sıkıştırıp kilitlemek için parçalanmış tuğlalardan istifade edilmiştir. Bu durum, özellikle madalyonların tahrip olduğu kubbelerde açıkça gözlemlenebilmektedir. Madalyonların işlevsel amacı nizamı bozulan örgü sırasını gizlemek ve göze hitap eden görüntü sunmak, estetik amacı ise izleyenlerin ilgisini merkeze çekerek kubbenin ihtişamını artırmak olmuştur. Madalyonun etrafında kademeli olarak genişleyen yıldız dizileri, bu merkezi vurguyu daha da güçlendirmiştir.

Madalyon süslemelerinde geometrik üslup hakimdir. Niğde Alaeddin Camisi'ndeki örnek dışında tüm örneklerde geometrik süsleme mevcuttur. Geometrik süslemelerde dönel simetri ile oluşturulmuş kompozisyonlar tercih edilmiştir. Merkezde yıldız süslemeleri, çevresinde çeşitli geometrik şekillerle yapılmış modeller kullanılmıştır. Yıldız formu madalyonlar Osmanlı döneminde de görülmektedir. Topkapı Sarayı

Veliaht Dairesi'nin (16. yy.) kubbe göbeğinde benzer bir yıldız düzenlemesi mevcuttur.⁶⁶ Bitkisel süslemeler kompozisyonda ana tema olarak değil, diğer süsleme üsluplarını tamamlayıcı unsur olarak yer almıştır. Ekseriyetle bordürlerde görülen bitkisel süsleme, yan yana ve birbirini takip eden palmet ve lotus dizilerinden meydana gelmiştir. Yazılı süslemede çiçekli kûfi hattı tercih edilmiştir. Süslemelerde "Allah", "Muhammed" ve Dört Halife'nin (Çehâr-Yâr-ı Güzîn) isimleri yazılmıştır.⁶⁷ Niğde Alaeddin Camisi'nde yer alan madalyonlar ise kitabe niteliğindedir. Söz konusu madalyonlar mihrap eksenindeki iki kubbeye usta kitabeleri olarak yerleştirilmişlerdir. Aslında caminin farklı yerlerinde usta kitabeleri bulunmaktadır. Madalyondaki usta kitabesinde ismi geçen Sıddık'ın, kardeşi Gazi ile beraber inşa sürecinde çalıştığı diğer kitabelerden bilinmektedir.⁶⁸ Gazi'nin oğlu olan Ebubekir'in ismine ise sadece madalyondaki kitabede rastlanılmakta, diğer kitabelerde ismi geçmemektedir. Bu iki madalyondan hareketle örtü birimleri cami inşasının son aşamalarından biri olduğu için inşa sürecinin bitiminde, Sıddık ve Gazi kardeşlerle birlikte Gazi'nin oğlu olan Ebubekir'in de çalışmış olduğu belirtilebilir. Batı eksenindeki kubbenin göbeğinde günümüzde madalyon süslemesi bulunmamaktadır. Ancak Ebubekir'in babası ve Sıddık'ın kardeşi olan Gazi için düşünülmüş olabilir. Niğde Alaeddin camisindeki usta kitabesi olarak yerleştirilmiş kubbe madalyonu örneği gibi Kahire'de Fatımi döneminde inşa edilmiş olan Yahya el-Şabih Türbesi'nde de örnek karşımıza çıkmaktadır (Görsel 25B). İç içe iki satır halinde düzenlenmiş madalyonun satır arası zencirek ile ayrılmıştır. Dış satırda halife al-Fa'iz (1154-60) ve veziri Salih Talay'ın isimleri yazılmışken, iç satırda yapının ustası olan Trabluslu İsmail oğlu Ahmet ismi geçmektedir.⁶⁹ Kubbedeki madalyon örneği Mısır ve Anadolu arasında karşılıklı etkileşimin neticesidir. Benzer bir durumla Beyşehir'den getirilen Karatay Medresesi'ndeki çini mozaik madalyonda da karşılaşılmaktadır. Madalyon süslemesinin benzerinin taş üzerine Sultan Hasan Medresesi'ne (1356-61) işlenmiş olduğu belirtilmektedir. Rogers, Selçuklu etkisinde yapılan bu medresede Selçuklu usta ve mimarlarının Mısır'a giderek çalışmış olabileceklerini öne sürmektedir.⁷⁰

Madalyonlu kubbeler, 12 örnekte yatay istifli düz formda, 7 örnekte yatay ve dikey istifli yıldız formunda, 2 örnekte eğik istifli balık sırtı formunda, 1 örnekte ise yatay istifli çarkıfelek formundadır. Süslemeli kubbelerde madalyon kompozisyonun çekirdeğini oluşturmaktadır. Madalyonların kompozisyonlarında tarihsel bir gelişim saptanamamıştır. Ancak Meinecke, 1288 tarihli Şeyh Alaman Türbesi'ndeki madalyonun yapının inşa tarihi düşünüldüğünde Selçuklu kubbe madalyonları içerisinde son temsilci olduğunu ve biçimsel olarak modelin basitleştiğini ifade etmektedir.⁷¹ Kesin zamanı bilinen en geç tarihli yapı olması bakımından ifadenin doğru olduğu düşünülebilir. Lakin eldeki örnekler dikkate alındığında modellerin tarihlere göre basitleştiği tam olarak söylenemez. Çünkü 13. yüzyılın ikinci yarısında yapılmış olan Beyhekim Mescidi'nin madalyonu nitelikli örneklerdendir. Bundan başka Beylikler döneminden kalma 1296-1299 tarihli Beyşehir'deki Eşrefoğlu Camisi'nin maksure kubbesindeki çini mozaik tekniğinde yapılmış madalyon zirve örneklerden biridir. Ayrıca Amasya Gök Medrese Camisi'ndeki madalyonlardan birinde sade model tercih edilmesine karşın diğerlerinde daha gelişkin model kullanılması da buna örnek olarak verilebilir. Madalyonların boyutları ve süslemelerine tarihsel olarak yaklaşılmaktansa baninin isteği veya gücü doğrultusunda yaklaşmanın daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

Kadim geçmiş olan kubbe madalyonlarının kökeni Türklerin yurt tipi çadırlarına kadar gitmektedir.

⁶⁶Mualla Anhegger-Eyüboğlu. "Topkapı Sarayı Veliaht Dairesi Onarımı", *Sanat Tarihi Yıllığı*, IX-X (1981): 57.

⁶⁷Gönül Öney, *Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları* (Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1992), 70.

⁶⁸Gabriel, *Monuments Turcs D'anatolie*, 122.

⁶⁹Bernard O'Kane-Bahia Shehab. "The Mausoleum of Yayha al-Shabih Revisited", *Studies in Arab Architecture* içinde, (Edinburgh: Edinburgh University Press, 2001), 63-66.

⁷⁰J. M. Rogers. "Seljuk Influences on the Monuments of Cairo", *Kunst des Orients*, 7/1 (1970/71): 52.

⁷¹Meinecke, *Fayencedekorationen Seldschukischer Sakralbauten*, II. cilt. 377.

Türk mimarisinde kubbe ilk ifadesini konar göçerlerin kullandığı çadırlarda bulmuştur.⁷² Kubbe ile makro ve mikro ölçekler arasında bir bağlantı kurulmuştur. Makro ölçekte göğü örten kubbe, mikro ölçekte mekânı örtmüştür. Gök kubbe altında devletin düzenini sağlamayı amaçlayan Türkler çadır kubbesi altında ise aile düzenini sağlamışlardır.⁷³ Konar göçerlikten yerleşik hayata geçen Türkler, çadırlarını yeni yaşam düzenlerine göre dönüştürmüş ve mimari anıtlarında kullanmışlardır. Bu dönüşümlerden biri mimari örtü sistemlerinde gerçekleşmiştir. Kubbeli çadır formu, yapılarda örtü birimi olarak kullanılmak üzere kerpiç, tuğla ve taş gibi daha dayanıklı malzemelerle inşa edilmiştir. Çadırı mimariye aktarırken sadece biçimsel özelliklerini değil, onu oluşturan unsurları da taşımışlardır. Kubbe yapı unsurlarının başında, çadırın tepe noktasını oluşturan, aydınlatma ve havalandırma sağlayan “çangarak” ya da “tünlük” adı verilen parça gelmektedir (Görsel 25C).⁷⁴ Nasıl ki konar göçer kültürün yurt çadırları yerleşik düzende kubbeye dönüşmüşse, yurt çadırlarının tepesindeki çangarak da aydınlık feneri veya kubbe madalyonu gibi yeni biçimlere evrilerek Türk-İslam mimarisinde kubbe tasarımlarına katkı sağlamıştır.

Kubbe madalyonlarının estetik özelliklerinin yanı sıra sembolik anlamları da bulunmaktadır. Türklerde gök inancı kubbe ile mekâna uygulanmıştır.⁷⁵ Gökyüzü merkezi bir direğe yaslanan büyük bir çadır olarak tasavvur edilmiştir. Çadırın tepesindeki açıklık ise “altın direk” ya da “göğün direği” olarak adlandırılan “Kutup Yıldızı” ile özdeşleştirilmiştir.⁷⁶ Kutup Yıldızı, Türklerin kadim inancında göğün kapısı, Tanrıya ulaşmak için geçit ya da delik olarak düşünülmüştür.⁷⁷ Kutup Yıldızı’nın gökyüzünde sabit bir noktada bulunması ve diğer yıldızların onun etrafında hareket etmesi, onun gökyüzünün hâkimi gibi algılanmasına yol açmıştır. Bu nedenle, Kutup Yıldızı merkeziyet ve hakimiyet sembolü olarak da imgelenebilir. Dede Korkut hikayelerinde geçen “dünlülüğü altın ban ev” (tünlülüğü altın büyük ev) hakimiyet sembolü olarak yorumlanmaktadır.⁷⁸ Çangarak deliğinden süzülerek içeriye giren ışık, kozmik eksen ifade etmektedir.⁷⁹ Kubbe tepesindeki daire, gökyüzü ile yeryüzünü birbirine bağlayan merkez, axis mundi (yerin eksen) olarak görülmektedir. Bu merkez örttüğü alanı dünyanın merkezi haline getirmektedir. Yakut Türklerinde bir şaman duasında geçen “Göğün göbeği yerde, yerin göbeği göktedir”⁸⁰ ibaresi, Türklerin evren düşüncesini yansıtmaktadır. Çangaraklar dairesel şekilden dolayı güneş, ay ve yıldızlar gibi gök cisimleriyle de ilişkilendirilmiştir. Türkistan coğrafyasında yakın dönemlerde bile çangarağın güneşe benzetildiği belirtilmektedir.⁸¹ Kırgızistan bayrağında bir arada yer alan çangarak ve güneş sembolü ise bunun en belirgin örneğidir.

Çangarağın simgesel anlatımı ve dairesel formu Türk-İslam mimarisinde kubbelerde varlığını sürdürmüştür. Selçuklu kubbe tasarımlarında bazen göbek açık bırakılarak doğrudan ışık imgesi vurgulanmışken, bazen de madalyonlar aracılığıyla dolaylı ve simgesel bir anlatım tercih edilmiştir. Çangarağın içinde yer alan dört yön biçimindeki çapraz kollar, Selçuklu kubbe madalyonlarında geometrik formu yıldızlara dönüşmüş, merkeziyet ve hakimiyet imgesi yansıtılmıştır. Madalyonlardaki güneş imgesi ışığı, ışık imgesi ise ilahi olanı temsil etmiştir. Selçuklu dönemindeki madalyonlarda ışık imgesi yıldızlarla yansıtılmışken Osmanlı döneminde kubbe madalyonlarına genelde nur ile ilgili ayetler yazılmış, ışık imgesi yazı ile sürdürülmüştür.

⁷²Semra Ögel, *Anadolu Selçuklu Sanatı Üzerine Görüşler* (İstanbul: Matbaa Teknisyenleri Basımevi, 1986), 5.

⁷³Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi* II. cilt. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995), 161.

⁷⁴Bu parçaya Kırgızistanda “çagarak”, “çangarak”, “çangrak”, Kazakistanda “şanrak”, Batı Türkistanda “tuynuk”, “tünlük”, Horasan Türkmenlerinde “tügnük”, “tündük”, Türkiye’de “dügnük” denilmektedir. Nejat Diyarbekirli, *Hun Sanatı* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1972), 50.

⁷⁵Ahmet Çaycı, *İslam Mimarisinde Anlam ve Sembol* (Konya: Palet Yayınları, 2017), 202.

⁷⁶Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi* I. cilt. Çeviren Ali Berktaş, (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2003), 61.

⁷⁷Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi* I. cilt. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2010), 285.

⁷⁸Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş* 7. cilt. (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995), 298.

⁷⁹Jean-Paul Roux, *Eski Türk Mitolojisi* Çeviren Musa Yaşar Sağlam, (Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2011), 26.

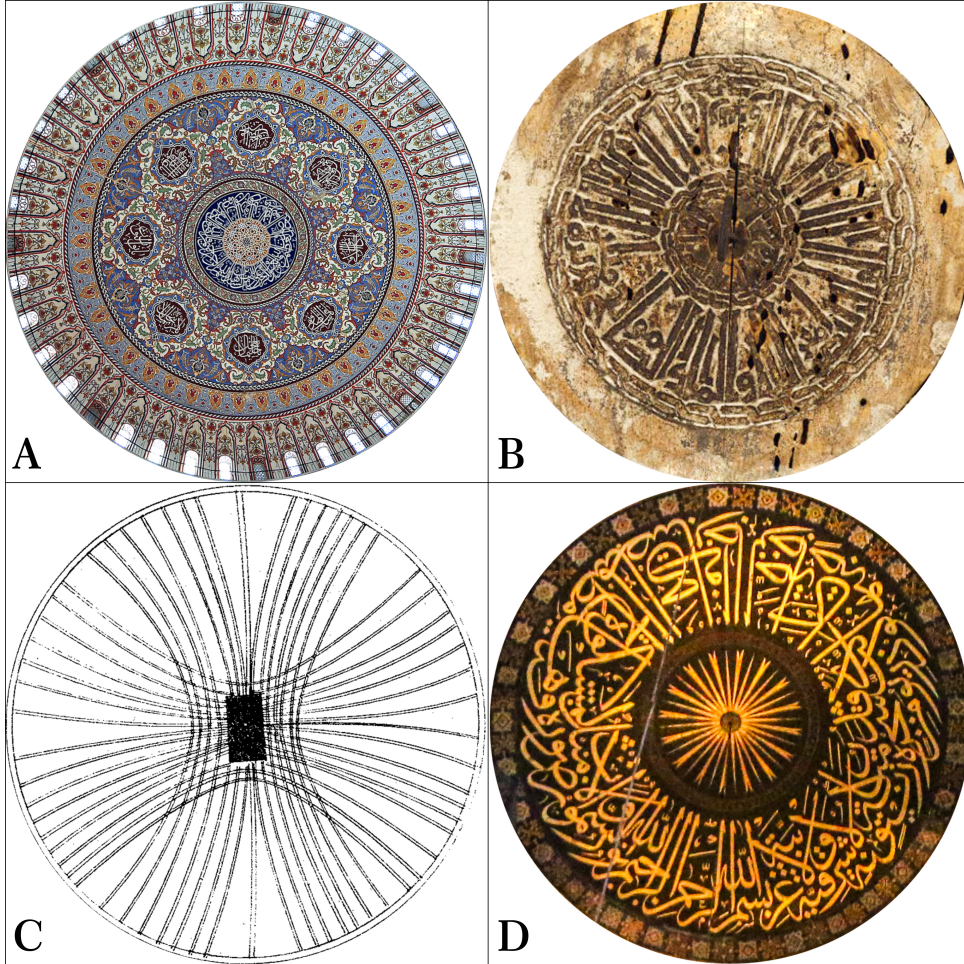
⁸⁰Ögel, *Türk Mitolojisi* II. cilt. 251.

⁸¹Emel Esin. “Türk Kubbesi (Gök-Türklerden Selçuklulara Kadar)”, *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, III (1971): 160.

Bunun en güzel örneklerinden biri İstanbul Ayasofya Camisi'nin kubbe göbeğine yazılan Nur Suresi'nin 35. ayeti olan "Allah göklerin ve yerin nurudur" ibaresi olmuştur (Görsel 25D).

Görsel 25

A-Edirne Selimiye Kubbesi (A. Altın'dan İşlenmiştir-2019) B-Kahire Yahya Al-Shabih Türbesi Kubbe Madalyonu (O'Kane ve Shehab, "The Mausoleum of Yahya al-Shabih Revisited", 52. Kaynak Bilgisinden İşlenmiştir-2001) C-Yurt Çadırının Çangarak Bölümü Çizimi (Diyarbakirli. Hun Sanatı. 158.) D-İstanbul Ayasofya Cami Kubbe Madalyonu (A. Altın'dan İşlenmiştir-2020)

Sonuç

Selçuklu kubbe madalyonları, yapısal zorunluluğu estetik zarafetle, teknik çözümü ise binlerce yıllık Türk kültürü ve inancının sembolizmiyle ustaca birleştirilerek çok boyutlu bir ifade ortaya koymuştur. Bu madalyonlar, Türk-İslam mimarisinin hem sanatsal hem de teknik derinliğini yansıtan en özgün unsurlarından biri olmuştur. Genellikle tuğla kubbelerin göbeğine çini mozaik tekniğiyle uygulanan bu elemanlar, bir yandan yapısal açıdan örgüdeki aksaklıkları gizleyen pratik bir çözüm sunarken, diğer yandan estetik açıdan merkezi vurgulayan ve kubbenin ihtişamını artıran temel süsleme elemanı haline gelmiştir. Biçimsel ve anlamsal kökeni, Türklerin yurt çadırlarındaki "çangarak" (tünlük) geleneğine dayanmakta olup, bu özelliği sayesinde Kutup Yıldızı, merkezîyet ve ilahi ışık gibi kozmik sembolizmi mekâna taşımıştır. Süslemede baskın olan geometrik üslubun yanı sıra bitkisel ve yazı üslupları da kompozisyonu zenginleştirmiştir. Yazılı süslemede dini isimlerin yanı sıra, usta kitabelerinin kubbe madalyonunda verilmesi geleneği ise oldukça dikkat çekicidir. Selçuklu döneminde yaygın olarak tercih edilen bu uygulama, Beylikler döneminde de devam etmiş, ancak Osmanlı döneminde yerini kalemişi madalyonlara bırakmıştır.

Selçuklu kubbe madalyonlarının hemen hemen hepsinde bozulmalar söz konusudur. Tahribatın bir kısmı doğal nedenlerden kaynaklansa da büyük bir kısmı ne yazık ki insan eliyle gerçekleşmiştir. Bu tahribatın ana nedeni, aydınlatmak amacıyla kandil ya da avize zincirlerinin asılacağı kancalardan kaynaklanmaktadır. Kubbelerin ağırlık merkezini korumak amacıyla kancalar genellikle kubbe merkezinde konumlandırılmıştır. Lakin madalyonlu kubbelerde madalyonlar kubbenin merkezini kaplamaktadır. Bu nedenle bozulmaya yol açmamak adına kancaların farklı bir yerde olması gerekmektedir. Ancak bu durumun göz ardı edilmesiyle birlikte madalyonların tam ortası oyularak kancalar yerleştirilmiş ve eserlerde büyük bozulmalara sebebiyet verilmiştir. Çalışmamızda, örneklerin tam halini görebilmek adına fotoğraflarda kanca, zincir ve delikler rötuşlanmıştır. Madalyonlardaki oyma işlemi neticesinde kırılmalar, çatlamlar veya kopmalar meydana gelmiştir. İbrahim Hakkı Konyalı ve Zeki Atçeken'in eserlerinde kubbe madalyonundan bahsederken "kubbenin kandil asılacak yeri" olarak belirtmeleri, kubbenin merkezinin zincir asmak için en uygun yer olduğunun araştırmacılar tarafından bile ne kadar benimsendiğinin karşılığı olmuştur.⁸² Oysa ki madalyonların oyularak kanca yerleştirilmesinin 20. yüzyılda gerçekleştiği, eserlerin eski fotoğraflarına bakılarak kolayca anlaşılabilmektedir. Örneğin Çay Taş Medresesi'ndeki göbekte 1960'lı yıllarda çekilmiş fotoğrafta kanca ve zincir bulunmazken günümüzde büyük bozulma ile birlikte kanca yer almaktadır.⁸³ Şüphesiz bu durum, madalyonların sanatsal ve kültürel değerine rağmen, günümüzde dahi çözülmesi gereken önemli bir kültürel miras sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi	Dış bağımsız.
Çıkar Çatışması	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.
Finansal Destek	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer Review	Externally peer-reviewed.
Conflict of Interest	The author has no conflict of interest to declare.
Grant Support	The author declared that this study has received no financial support.

Yazar Bilgileri	Alper Altın
Author Details	¹ Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Nevşehir, Türkiye 0000-0002-9295-3428 ✉ alperaltin@nevsehir.edu.tr

Kaynakça | References

- Aksulu, Işık. "Tokat Çukur Medresenin Yeni Bulgular Işığında Mimari Yapısının Değerlendirilmesi", *Konya Kitabı*, X (2007), 63-76.
- Altın, Alper. "İslam Kubbelerinde Gökyüzü Formları (Geometrik Süslemede Farklı Yıldız Şekillerinin Bileşimi)", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 52 (2024), 149-178.
- Altın, Alper. "Türk-İslam Kubbelerinde Çarkıfelek Formları", *Sanat Tarihi Yıllığı*, 30, (2021), 29-80.
- Altın, Alper. Anadolu Selçuklu Mimarisindeki Geometrik Süslemelerde Restorasyon Hataları. Konya: Literatürk Academia Yayınları, 2020.
- Altın, Ara. "Konya'da Bulgur Tekkesi", *Sanat Tarihi Yıllığı*, IV (1971), 49-60.
- Anhegger-Eyüboğlu, Mualla. "Topkapı Sarayı Velihaht Dairesi Onarımı", *Sanat Tarihi Yıllığı*, IX-X (1981), 53-82.
- Arık, Oluş. "Anadolu Selçuklu Toplum Hayatında Çini", *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı içinde*, 29-72. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2007.

⁸²Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, 1964, 744., Zeki Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998), 291.

⁸³Eski görsel için bkz. Yetkin. "Türk Çini Sanatında Bazı Önemli Örnekler ve Teknikleri", 82.

- Arık, Oluş. "Malatya Ulu Camiinin Asli Plânı ve Tarihi Hakkında", *Vakıflar Dergisi*, 8 (1969), 141-145.
- Arık, Oluş. "Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi Dini ve Kamusal Yapılarında Çini", *Anadolu Toprağının Hazinesi Çini Selçuklu ve Beylikler Çağı Çinileri İçinde*, 37-190. İstanbul: Kale Grubu Kültür Yayınları, 2007.
- Atçeken, Zeki. *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlı Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998.
- Ayduşlu, Nevin. *Anadolu Selçuklu Mimarisinde Çini Mozaik*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2012.
- Bakırer, Ömür. *Selçuklu Öncesi ve Selçuklu Dönemi Anadolu Mimarisinde Tuğla Kullanımı*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları, 1981.
- Cezar, Mustafa. *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1977.
- Çaycı, Ahmet. *İslam Mimarisinde Anlam ve Sembol*. Konya: Palet Yayınları, 2017.
- Çeşmeli, İbrahim. *Orta Asya ve Karahanlı Dönemi Mimarisi*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2007.
- Çetin, Yusuf. "Erken Dönem İslam Cami Mimarisinde Maksure Kubbesi Geleneğinin Türk Cami Mimarisindeki Toplu Mekân Anlayışına Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 35 (2015), 115-126.
- Diyarbakırlı, Nejat. *Hun Sanatı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1972.
- Ekiz, Mehmet. *Niğde Alaaddin Camii'nin Anadolu Selçuklu Mimarisi İçindeki Yeri ve Önemi*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi, 1998.
- Eliade, Mircea. *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi*. I. cilt. Çeviren Ali Berktaş, İstanbul: Kabaalçı Yayınevi, 2003.
- Enderlein, Volkmar. "Der Mihrâb der Bey Hakim Moschee in Konya. Ein Denkmal und seine Geschichte", *Forschungen und Berichte*, 17 (1976), 33-40.
- Eryaman, Mustafa. "Niğde Alâeddin Camisine Dair Bazı Yeni Bulgular", *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 8/6 (2025), 436-445.
- Esin, Emel. "Türk Kubbesi (Gök-Türklerden Selçuklulara Kadar)", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, III (1971), 159-182.
- Gabriel, Albert. *Monuments Turcs D'Anatolie*. I. cilt. Paris: Librairie Des Ecoles Françaises D'athenes Et De Rome, 1931.
- Gök Gürhan, Sevinç. "Beylikler ve Erken Osmanlı Devri Çini Sanatına Kısa Bir Bakış", *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı İçinde*, 203-214. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007.
- Gök, Sevinç. "Buluntular Işığında Akşehir Sarayı ya da Köşkü", *Selçuklu Dönemi Saraylar ve Köşkler İçinde*, 318-347. 2. cilt. Konya: Selçuklu Belediyesi Yayınları, 2021.
- Grabar, Oleg. *The Great Mosque of Isfahan*. New York: New York University Press, 1990.
- Hagras, Hamada M. "The Architectural Characteristics of the Seljuk Domes in Isfahan's Mosques" *MJAF*, 8/37 (2023), 868-890.
- Hammond, Victoria. "The Dome in European Architecture", *Visions of Heaven: The Dome in European Architecture İçinde*, 161-191. New York: Princeton Architectural Press, 2005.
- İzzet, Hakkı. "Anadolu Çiniliğinin Üzerinde Durulmayan Bazı Teknik ve İşçilik Özellikleri", *Milletlerarası Birinci Türk Sanatları Kongresi*, Ankara: (1962), 248-252.
- Katoğlu, Murat. "13. Yüzyıl Konyasında Bir Cami Grubunun Plân Tipi ve Son Cemaat Yeri", *Türk Etnografya Dergisi*, 9 (1967), 81-100.
- Kayaoğlu, İsmet. "Turumtay Vakfıyesi", *Vakıflar Dergisi*, 12 (1978), 91-112.
- Konyalı, İbrahim Hakkı. *Abideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*. Konya: Yeni Kitap Basımevi, 1964.
- Konyalı, İbrahim Hakkı. *Nasreddin Hoca'nın Şehri Akşehir Tarihi*. İstanbul: Numune Matbaası, 1945.
- Kozan, Ali. "Türkiye Selçukluları Döneminde Akşehir'de Bir Sufi: Seyyid Mahmud Hayrani ve Zaviyesi", *Vakıflar Dergisi*, 38 (2012), 43-64.
- Kuran, Aptullah. *Anadolu Medreseleri*. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yayınları, 1969.
- Küçük, Celal ve Yar, Nadire Mine. "Konya Beyşehir Eşrefoğlu Türbesi Kubbe Çinileri Yapım Teknikleri ve Restorasyonu", *Restorasyon ve Konservasyon Çalışmaları Dergisi*, 14 (2015), 58-63.
- McClary, Richard Piran. *The Rûm Saljûq Architecture of Anatolia 1170-1220*. Doktora tezi, Edinburgh Üniversitesi, 2015.
- Meinecke, Michael. *Fayencedekorationen Seldschukischer Sakralbauten in Kleinasien*. I. cilt. Tübingen: Deutsches Archâologisches Institut, 1976.
- Meinecke, Michael. *Fayencedekorationen Seldschukischer Sakralbauten in Kleinasien*. II. cilt. Tübingen: Deutsches Archâologisches Institut, 1976.
- O'Kane, Bernard ve Shehab, Bahiâ. "The Mausoleum of Yayha al-Shabih Revisited", *Studies in Arab Architecture İçinde*, 60-72. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2001.
- O'Kane, Bernard. *Studies in Persian Architecture*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2021.
- Ögel, Bahaeddin. *Türk Kültür Tarihine Giriş*. 7. cilt. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991.
- Ögel, Semra. *Anadolu Selçuklu Sanatı Üzerine Görüşler*. İstanbul: Matbaa Teknisyenleri Basımevi, 1986.
- Ögel, Bahaeddin. *Türk Mitolojisi*. I. cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2010.

- Ögel, Bahaeddin. *Türk Mitolojisi*. II. cilt. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995.
- Öney, Gönül. *Anadolu Selçuklu Mimari Süslemesi ve El Sanatları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1992.
- Öney, Gönül. *Türk Çini Sanatı*. İstanbul: Yapı ve Kredi Bankası Yayınları, 1976.
- Önge, Yılmaz. "Konya-Akşehir Seyyid Mahmud Hayran Türbesi'nin Restorasyonu", *Rölöve ve Restorasyon Dergisi*, II (1975), 77-121.
- Önkal, Hakkı. *Anadolu Selçuklu Türbeleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1996.
- Önkal, Hakkı. *Beylikler Devri Bey Türbeleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2020.
- Özkarıcı, Mehmet. *Afyon-Çay'da Ebu'l-Mücahid Yusuf Külliyesi*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996.
- Polat, Turgay-Orhanlı, Oktay, "Adıyaman Camilerinde Süsleme Unsuru Olarak "Bacini" Uygulamaları", *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 35 (2020), 672-701.
- Rogers, J. M. "Seljuk Influences on the Monuments of Cairo", *Kunst des Orients*, 7/1 (1972), 40-68.
- Roux, Jean-Paul. *Eski Türk Mitolojisi*. Çeviren Musa Yaşar Sağlam, Ankara: BilgeSu Yayıncılık, 2011.
- Sözen, Metin. *Anadolu Medreseleri Selçuklu ve Beylikler Devri*. I. cilt. İstanbul: İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, 1970.
- Sözen, Metin. *Anadolu Medreseleri Selçuklu ve Beylikler Devri*. II. cilt. İstanbul: İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, 1972.
- Strzygowski, Josef, "Türkler ve Orta Asya Sanatı Meselesi", *Türkiyat Mecmuası*, 3/1 (1935), 1-80.
- Sunguroğlu, İshak. *Harput Yollarında*. I. cilt. İstanbul: Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yayınları, 1958.
- Şimşir, Zekeriya ve Yavuzylmaz, Ahmet. "Yeni Bulunan Bir Selçuklu Kitabesi: İç Karaarslan Mescidi Kitabesi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Prof. Dr. Fuat Sezgin Özel Sayısı (2019), 91-103
- Tuncer, Orhan Cezmi. "Anadolu Türk Sanatı ve Yerli Kaynaklarla İlişkiler Üzerine Bir Deneme", *Vakıflar Dergisi*, 11 (1976), 239-270.
- Turan, Osman. "Selçuklu Devri Vakfiyeleri III. Celaleddin Karatay, Vakıfları ve Vakfiyeleri", *Belleten* XII/45 (1948): 17-171.
- Uğur, M. Ferit ve Koman, M. Mesud. *Selçuk Büyüklerinden Celâlüddin Karatay ile Kardeşlerinin Hayat ve Eserleri*. Konya: Konya Halkevi Neşriyat, 1940.
- Yavaş, Alptekin. "Konya Sahip Ata (Tahir ile Zühre) Mescidi", *Erzurum Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 20 (2008), 161-178.
- Yavaş, Alptekin. *Anadolu Selçuklu Veziri Sahib Ata Fahreddin Ali'nin Mimari Eserleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2015.
- Yetkin, Şerare. "Türk Çini Sanatında Bazı Önemli Örnekler ve Teknikleri", *Sanat Tarihi Yıllığı*, I (1965), 60-102.
- Yetkin, Şerare. *Anadolu'da Türk Çini Sanatının Gelişmesi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1972.